

Egon Schiele – Portrait of Edith, The Artist's Wife, 1915

MEDICINA U UMETNOSTI 2026

Glasilo zaječarske podružnice Srpskog lekarskog društva
The Bulletin of the Zaječar branch of the Serbian Medical Association

Izlazi od 1976.
has been published since 1976.

UREDNIŠTVO/ EDITORIAL

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK/ EDITOR-IN-CHIEF & RESPONSIBLE EDITOR

Prim Dr Sc med Dušan Bastać /MD, MSc, PhD, FESC/, Zaječar

POMOĆNIK GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA/ ASSISTANT EDITOR

Prim Dr sci med Biserka Tirmeštajn-Janković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Dr med Zoran Jelenković /MD/, Zaječar

ČLANOVI UREDNIŠTVA TMG

Prim Mr Sc Dr med Bratimirka Jelenković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Mr Sc Dr med Zoran Joksimović /MD, MSc, /, Bor
Dr med Marija Ilić /MD/, Zaječar

SEKRETARI UREDNIŠTVA/ EDITORIAL SECRETARIES

Dr med Anastasija Raščanin /MD/, Zaječar
Dr med Ivana Arandelović /MD/, Zaječar

TEHNIČKI UREDNIK/ TECHNICAL EDITOR

Petar Basić, Zaječar

UREĐIVAČKI ODBOR/EDITORIAL BOARD

Akademik Prof. Dr Dragan Micić /MD, PhD/, Beograd
Prof. Dr Nebojša Paunković /MD, MSc, PhD/, Zaječar,
Prim Dr Radoš Žikić (MD), Zaječar,
Prim Dr Sc med Dušan Bastać /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prof. Dr Biljana Kocić /MD, PhD/, Niš
Prof. Dr. Goran Bjelaković /MD, PhD/, Niš
Doc. Dr Bojana Stamenković /assist. prof, MD, PhD/, Niš
Prim Dr sci. med. Petar Paunović /MD, PhD/, Rajac
Prim Mr Sc Dr med Bratimirka Jelenković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci med Biserka Tirmeštajn-Janković /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci. med. Aleksandar Aleksić, /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Dr sci. med. Vladimir Mitov, /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Prim Mr. sci. med. Dr Predrag Marušić /MD, MSc/, Zaječar
Prim Mr. sci. med. Dr Olica Radovanović /MD, MSc/, Zaječar
Prim Dr sci. med Željka Aleksić /MD, MSc, PhD/, Zaječar
Dr Emil Vlajić /MD/, Zaječar

LEKTORI/PROOFREADERS

Srpski jezik/Serbian language:

Prof srpskog jezika Violeta Simić, philologist, Zaječar

Engleski jezik/English language:

Prof engleskog jezika Slobodanka Stanković Petrović, philologist Zaječar
Milan Jovanović, stručni prevodilac za engleski jezik

VLASNIK I IZDAVAČ/OWNER AND PUBLISHER

Srpsko lekarsko društvo, podružnica Zaječar/
Serbian Medical Society, Branch of Zaječar
web adresa/web address: www.sldzajecar.org.rs

ADRESA REDAKCIJE/EDITORIAL OFFICE

Timočki medicinski glasnik
Zdravstveni centar Zaječar
Pedijatrijska služba
Rasadnička bb, 19000 Zaječar

ADRESA ELEKTRONSKE POŠTE/E-MAIL

tmglasnik@gmail.com
dusanbastac@gmail.com

WEB ADRESA/WEB ADDRESS

www.tmg.org.rs

Časopis izlazi četiri puta godišnje./The Journal is published four times per year.

TEKUĆI RAČUN/ CURRENT ACCOUNT

Srpsko lekarsko društvo, podružnica Zaječar 205-167929-22

ŠTAMPA/PRINTED BY

Spasa, Knjaževac

TIRAŽ/CIRCULATION 500 primeraka/500 copies

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

61

TIMOČKI medicinski glasnik /
glavni i odgovorni urednik Prim Dr Sc med
Dušan Bastać; - God. 1, br. 1 (1976)-
- Zaječar : Srpsko lekarsko društvo,
podružnica Zaječar, 1976- (Knjaževac :
Spasa). - 30 cm

Dostupno i na: <http://www.tmg.org.rs>. -
Tromesečno
ISSN 0350-2899 = Timočki medicinski glasnik
COBISS.SR-ID 5508610

TJMOČKI
MEDICINSKI
GLASNIK

TJMOK
MEDICAL
GAZETTE

Objavljeni sažeci u zborniku ne podležu stručnoj recenziji ni lektorisanju i štampaju se u obliku u kojem su ih autori poslali. Za sve stručne navode i jezičke greške odgovornost snose isključivo autori.

*Organizacioni odbor TMD
Uredništvo TMG*

XIII SIMPOZIJUM „MEDICINA U UMETNOSTI”

Petak, 9. oktobar 2026. godine.

09.00 – 10.30	Registracija učesnika		
10.30 - 11:00	Otvaranje		
11.00-12.15	PRVI BLOK		
	Ivona Đorđević , Niš	SKALPEL I UMETNOST: HIRURGIJA I LJUDSKO TELO	*
	Andelka Gemović , Novi Sad	PRETPLATA NA TELO: KOMODIFIKACIJA ZDRAVLJA	*
	Stojanović Bojana , Zaječar	OD WINSLOWA DO INSTAGRAMA: UMETNOST PREVENTIVNE MEDICINE KROZ JEDAN VEK JAVNOG ZGRAVLJA	
	Božinović Nebojša , Vrnjačka Banja	FLORALNI MOTIVI U NASLOVIMA UMETNIČKIH DELA, KAO TERAPIJSKI POTENCIJAL	
12:15-12:30	<i>Pauza (15 min)</i>		
12.30 – 13.50	DRUGI BLOK		
	Bojana Cokić , Zaječar	Detinjstvo i umetnost u Drevnom Egiptu	*
	Ljubomir Panajotović , Beograd	Ožiljak u umetnosti	*
	Bratimirka Jelenković , Zaječar	Lepota žena kroz istorijsku prizmu	*
	Jovana Todorović , Novi Sad	Mršavo telo u romanu <i>Teret iskušenja</i> Ane Marije Šue.	*
13:50 - 14:30	Koktel & Otvaranje izložbefotografija "AD MANUM MEDICI" (40 min)		
14.30 -15.30	TREĆI BLOK		
	Slobodan Nikolić , Beograd	PUČINIJEVA MADAM BATERFLAJ I RITUALNO JAPANSKO SAMOUBISTVO	*
	Jelena Dragičević , Knjaževac	AFANTAZIJA I MENTALNA IMAGINACIJA	*
	Nikola I. Knezi , Novi Sad	ISTORIJSKI RAZVOJ ANATOMSKIH ATLASA	*
15:30 - 15:45	<i>Pauza (15 min)</i>		
15.45 - 16.45	ČETVRTI BLOK		
	Aleksa Leković , Beograd	JAELJIN SINDROM: SUDSKOMEDICINSKI ASPEKTI	*
	Adamović Biljana , Zaječar	LEP OSMEH KROZ VREME – OD SIMBOLA LEPOTE DO SAVREMENE ESTETSKE STOMATOLOGIJE	
	Ivica Z. Stančić , Beograd	SPOJ STOMATOLOGIJE, MEDICINE I UMETNOSTI (1)	*
	Đurđa Smiljanić , Beograd	SPOJ STOMATOLOGIJE, MEDICINE I UMETNOSTI (2)	*
16:45 - 17:05	<i>Pauza (15 min)</i>		
17:05 - 19:30	PETI BLOK		
	Božinović Milan , Novi Sad	MAGIJSKI SVET KAO OGLEDALO HUMANE PATOLOGIIJE: MEDICINSKI FENOMENI U KNJIŽEVNOM OPUSU DŽ. K. ROULING	
	Dušan Bastać , Zaječar	REŽISER B. BASTAĆ — FILM, HUMANIZAM I MEDICINA	*
	Trifunović Jovanka , Novi Sad	KSANTELAZMA KROZ VEKOVE - DA VINČIJEVA „MONA LIZA” KAO NAJBRANIJI DOKUMENTOVANI PRIKAZ HIPERLIPIDEMIJE	

* Predavanje po pozivu

XIV SIMPOZIJUM „MEDICINA U UMETNOSTI”

Subota, 10. oktobar 2026. godine.

09:30–11:00	Registracija učesnika		
11.00–12.20	PRVI BLOK		
	Ana R. Miljković , Novi Sad	UMETNOST LEČENJA — MUZIKA KAO LEK	*
	Jelena Dragičević , Knjaževac	PLES I HORSKO PEVANJE: KOGNITIVNA REZERVA	*
	Maja Radanović , Novi Sad	MINDFUL FOTOGRAFIJA U PREVENCIJI DEPRESIJE/BURNOUTA	*
	Milić-Randelović Marija , Zaječar	ESTETIČKI I KULTNI ASPEKTI VOTIVA ZDRAVLJA OD ANTIČKOG DO MODERNOG DOBA	*
12.20 – 12.35	<i>Pauza (15 min)</i>		
12.35 – 13.55	DRUGI BLOK		
	Dušan Đurić , Kragujevac	OD KNJIGE DO AI: UMETNOST, MEDICINA I KNJIŽEVNOST	*
	Emil Vlajić , Mali Izvor	PSIHOPATOLOGIJA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE	*
	Zoran Vacić , Beograd	MEDICINA U DELIMA ARTURA KONANA DOJLA	*
	Dejan Dimić , Beograd	ARTRITIS I UMETNOST: STIMULACIJA ILI OGRANIČENJE	*
13:55–14:30	<i>Duža pauza (Koktel)</i>		
14.30 – 15.50	TREĆI BLOK		
	Jovana Nikolić , Niš	VIZUELNA REPREZENTACIJA MENOPAUZE U UMETNOSTI	*
	Brankica Vasić , Zaječar	SIMONIDA, MALA KRALJICA U UMETNOSTI, DEČJI BRAK	*
	Ana Milošević , Smederevska Palanka	MRTVO TELO ARHIJEREJEVO: ESTETIZACIJA SMRTI U 18. VEKU	*
	Vesna Đurić , Šabac	ACCIPERE QUOD FLUIT — GO WITH THE FLOW / IDI NIZ TOK	*
15:50–16:05	<i>Pauza (15 min)</i>		
16.05 – 17.25	ČETVRTI BLOK		
	Trifunović Jovanka , Novi Sad	UMETNOST KAO MEDICINSKI DOCUMENT - PRIKAZ AHONDROPLAZIJE U VELASKEZOVOM DELU „LAS MENINAS”	
	Mitrović Dragana , Knjaževac	UMETNOST HRANJENJA KOD DECE	
	Bratimirka Jelenković , Zaječar	GOJAZNOST U DELIMA FRANČESKA BOTERA	*
17.25	Zaključci, dodela sertifikata i zatvaranje simpozijuma		

* Predavanje po pozivu

Mesto održavanja: Dom zdravlja ZC Zaječar.

Datum održavanja: 9. i 10. oktobar 2026. godine

Organizator: Srpsko lekarsko društvo – Podružnica Zaječar

Suorganizator: ZC Zaječar

Glavna teme prvog dana simpozijuma (9.10.2026.): **Zdravlje u umetnosti**

Zdravlje nije samo medicinska činjenica, već i kulturna, estetska i umetnička kategorija. Od antičkog ideala lepote do digitalnog čoveka budućnosti, umetnost je vekovima oblikovala naše razumevanje zdravlja, tela, bolesti i života.“

Uže teme:

- Umetnost o zdravlju
- Umetnost kao zdravlje
- Zdravlje kao umetnost
- Telo kao ogledalo zdravlja
- Od idealizovane do bolesne lepote
- Budućnost zdravlja: od kiborga do digitalnog čoveka

Predavanja po pozivu:

1. Đorđević Ivona, Niš: **Skalpel i umetnost: priča o hirurgiji i ljudskom telu kao večitoj inspiraciji umetnika**
2. Gemović Anđelka, Novi Sad: **Pretplata na telo: komodifikacija zdravlja u spekulativnoj fikciji**
3. Vasić Brankica, Zaječar: **Simonida, mala kraljica u umetnosti, dečji brak u medicini**
4. Cokić Bojana, Zaječar: **Detinjstvo i umetnost u Drevnom Egiptu**
5. Panajotović Ljubomir, Beograd: **Ožiljak u umetnosti**
6. Jelenković Bratimirka, Zaječar: **Lepota žena kroz istorijsku prizmu**
7. Todorović Jovana, Novi Sad: **Mršavo telo kao zdravstveni i estetski ideal u romanu Teret iskušenja Ane Marije Šue**
8. Nikolić Slobodan, Beograd: **Pučinijeva Madam Baterflaj i ritualno japansko samoubistvo**
9. Dragičević Jelena, Knjaževac: **Afantazija i mentalna imaginacija: Neuropsihološke osnove umetničkog iskustva i efekat na kognitivnu rezervu**
10. Knezi Nikola, Novi Sad: **Istorijski razvoj anatomskih atlasa**
11. Leković Aleksa, Beograd: **Jaeljin sindrom: sudskomedicinski aspekti prikaza ubistva Sisera**
12. Stančić Ivica, Novi Sad: **Spoj stomatologije, medicine i umetnosti prvi deo**
13. Nedeljković Smiljanić Đurđa, Beograd: **Spoj stomatologije, medicine i umetnosti drugi deo**

Glavna tema drugog dana simpozijuma (10.10.2026): **Savremena umetnost i medicina**

Od bolničke sobe do virtuelne stvarnosti – novi susreti medicine i umetnosti. Razvoj medicine i tehnologije menja naš pogled na ljudsko telo, bolest i život, stvarajući nove izazove i nova pitanja. Umetnost nam pomaže da te promene razumemo, preispitamo i sagledamo iz ugla ljudskog iskustva.

Uže teme:

- Tehnologija između medicine i umetnosti
- Biološko i tehnološko telo u umetnosti
- Medicinska dijagnostika kao inspiracija umetnosti
- Medicinske teme na društvenim mrežama
- Umetinci kao pacijenti
- Lekari kao umetnici

Predavanja po pozivu:

1. Miljković Ana, Novi Sad: **Umetnost lečenja - muzika kao lek**
2. Dragičević Jelena, Knjaževac: **Ples i horsko pevanje: doprinos očuvanju kognitivne rezerve i prevencija blagog kognitivnog poremećaja**
3. Radanović Maja, Novi Sad: **Mogućnosti Mindful fotografije u prevenciji Depresije i sindroma sagorevanja kod lekara**
4. Đurić Dušan, Kragujevac: **Od knjige do veštačke inteligencije: umetnost, medicina i književnost u razvoju fenomenologije duha**
5. Vlajić Emil, Mali Izvor: **Psihopatologija veštačke inteligencije**
6. Dimić Dejan, Beograd: **Artritis i umetnost: stimulacija stvaralaštva ili ograničenje umetničkog izraza**
7. Dolničar Robert, Ljubljana: **Vizuelni prikazi psihodeličnih stanja**
8. Nikolić Jovana, Niš: **Vizuelna reprezentacija menopauze u savremenoj umetnosti: između medicinskog diskursa i kulturnog narativa**
9. Đurić Vesna, Šabac: **Accipe quod fluit — Go with the Flow / Idi niz tok**
10. Bastać Dušan, Zaječar: **Filmski režiser Branislav Bastać – između filma, humanizma i medicine: analiza filmova „Crne marame“, „Dva kapetana“ i „Selo Tijanje“**
11. Milošević Ana, Smederevska Palanka: **Mrtvo telo arhijerejevo: estetizacija smrti u baroknoj funerarnoj praksi karlovačke mitropolije u 18. veku.**
12. Vacić Zoran, Beograd: **Medicina kao lično iskustvo u delima Artura Konana Dojla**
13. Jelenković Bratimirka, Zaječar: **Gojaznost u delima Frančeska Botera**

XIII i XIV SIMPOZIJUM „MEDICINA U UMETNOSTI” ZAJEČAR 2026.**i XVI Izložba fotografija lekara fotoamatera „AD MANUM MEDICI”****SKALPEL I UMETNOST: PRIČA O HIRURGIJI I LJUDSKOM TELU KAO VEČITOJ INSPIRACIJI UMETNIKA***Ivona Đorđević*

KLINIKA ZA DEČJU HIRURGIJU I ORTOPEDIJU. UNIVERZITETSKI KLINIČKI CENTAR NIŠ, NIŠ

Prikaz ljudskog tela u umetnosti menjao se kroz vekove, od simboličnih crteža u antičkom i srednjovekovnom periodu do preciznih anatomskih prikaza u renesansi, koji su značajno doprineli razvoju hirurgije. Iako su umetnička dela najčešće prikazivala odraslog čoveka, razvoj anatomskih ilustracija i medicinske umetnosti omogućio je bolje razumevanje specifičnosti dečjeg organizma i unapredio dečju hirurgiju. Ovaj rad prikazuje razvoj umetničkog predstavljanja ljudskog tela i njegov uticaj na medicinsko znanje, sa posebnim osvrtom na dečju hirurgiju. Posebna pažnja posvećena je ulozi umetnosti u edukaciji hirurga, dokumentovanju urođenih anomalija i humanizaciji lečenja dece. Povezanost umetnosti i medicine potvrđuje da su estetski izraz i naučno saznanje vekovima zajedno doprinosili razumevanju ljudskog tela i unapređenju hirurške prakse.

PRETPLATA NA TELO: KOMODIFIKACIJA ZDRAVLJA U SPEKULATIVNOJ FIKCIJI*Anđelka Gemović*

CENTAR ZA INTERDISCIPLINARNA ISTRAŽIVANJA, FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U NOVOM SADU

Seriya *Crno ogledalo* (*Black Mirror*, 2011–) delo je žanra spekulativne fikcije čije epizode tematizuju kolektivnu nelagodnost savremenog čoveka pred sopstvenim tehnološkim dostignućima, pri čemu je jedan od glavnih postupaka serije da se nagoveštaji aktuelnih društvenih tendencija razvijaju u radikalizovane, ali ne manje uverljive, scenarije bliske budućnosti. Oslanjajući se na ustanovljenu tradiciju unutar medicinske humanistike koja spekulativnu fikciju čita kao oblik kritičkog promišljanja medicine i njenih društvenih posledica, rad istražuje komodifikaciju zdravlja u epizodi „Obični ljudi” (*“Common People”*, 2025), reprezentativnom primeru spekulativne fikcije o telu, medicini i tehnologiji. Pod komodifikacijom se u radu podrazumeva proces u kome zdravlje, shvaćeno kao javno dobro i kao osnovno ljudsko pravo, postaje roba čija dostupnost zavisi od platežne moći kupca. Epizoda prati život učiteljice Amande, kojoj korporacija Rivermajnd posle dijagnoze neoperabilnog tumora besplatno zamenjuje oštećeni deo mozga sintetičkim uređajem, i njenog supruga Majka. Iako se ovo rešenje isprva čini idealnim, par ubrzo uviđa da odredbe korisničkog ugovora, sklopljenog u hitnim okolnostima, pružaju osnovu ovoj monopolskoj korporaciji da redovno ažurira uređaj, te da sa svakom novom verzijom cena pretplate raste. Osnovni paket vremenom nudi sve manje, a nadogradnje premašuju finansijske mogućnosti para. Amandin kvalitet života zato opada, budući da se njen mozak tokom sna koristi za napajanje servera, dok se njeno telo i glas angažuju za reklamne slogane. Analizom scena u kojima se uspostavlja i menja ekonomski odnos između tela i korporacije, pokazuje se da obolelo telo ima dvostruku ekonomsku ulogu, jer tehnologija koja Amandu održava u životu iz njenog tela crpi vrednost. Amanda je, s jedne strane, korisnica usluge i potrošač koji sopstveni opstanak kupuje, dok je, s druge strane, ona i sama roba – platforma za reklame i izvor računarske snage. Kao važan pokazatelj klasne dimenzije u radu se razmatra i položaj Majka, čije se telo, rad i dostojanstvo dovode do grotesknih granica kako bi pretplata uopšte bila realizovana. Teorijsko uporište rada čine Fukoovi pojmovi biopolitike i biomoći. Biopolitika se

tumači kao racionalnost upravljanja koja za predmet uzima sam život, s ciljem da ga održi, unapredi i umnoži, dok biomoć imenuje način na koji se ta racionalnost sprovodi u društvu, kao oblik moći koji na život ne deluje ograničavanjem i pretnjom, nego ga podstiče, meri i uređuje, podvrgavajući ga preciznom nadzoru i sveobuhvatnoj regulaciji. Cilj rada jeste da pokaže kako spekulativna fikcija čini vidljivim novi oblik moći nad zdravljem, a time i nad samim životom, moći koja danas pripada korporacijama i koja se sprovodi putem ugovora i pretplate, pretvarajući telo pacijenta u predmet skupo plaćene nege, ali i u izvor profita.

Ključne reči: komodifikacija zdravlja, telo, klasa, biomoć, biopolitika, spekulativna fikcija, medicinska humanistika, Crno ogledalo

OD WINSLOWA DO INSTAGRAMA: UMETNOST PREVENTIVNE MEDICINE KROZ JEDAN VEK JAVNOG ZDRAVLJA

Bojana Stojanović, Olica Radovanović, Snežana Tošić
ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVLJE „TIMOK“ ZAJEČAR,

Kako motivisati zdravog čoveka da danas učini nešto zbog bolesti koju možda nikada neće dobiti?

To pitanje je jedan od najvećih paradoksa preventivne medicine. Ona se obraća čoveku pre bola, pre simptoma i često mnogo pre nego što bolest postane stvarna. Od čoveka traži odluku danas zbog koristi koju možda nikada neće moći da vidi.

Pre više od jednog veka Charles-Edward Amory Winslow definisao je javno zdravlje kao nauku i umetnost sprečavanja bolesti, produženja života i unapređenja zdravlja organizovanim naporima zajednice. Danas nauka sa sve većom preciznošću pokazuje šta ugrožava zdravlje i koje preventivne intervencije deluju. Ali naučni dokaz sam po sebi ne menja ponašanje. Pravi izazov počinje kada činjenicu treba pretvoriti u poruku koju će čovek da primeti, razume, prihvati i primeni. Tu preventivna medicina prestaje da bude samo nauka i postaje umetnost.

Jer znati nije isto što i razumeti. Razumeti nije isto što i verovati. Verovati nije isto što i odlučiti. Odlučiti nije isto što i učiniti. Između naučnog dokaza i zdravstvenog ponašanja nalazi se čovek – sa svojim iskustvom, strahovima, navikama, kulturom, doživljajem rizika, zdravstvenom pismenošću i poverenjem. Upravo u tom prostoru između dokaza i ponašanja počinje umetnost preventive.

Istorija javnog zdravlja je zato i istorija traganja za načinom da se do čoveka dopre. Zdravstveni plakat izneo je medicinsku poruku iz zdravstvene ustanove na ulicu i pretvorio sliku, boju, simbol, tipografiju i slogan u sredstva preventive. Slika više nije bila samo ilustracija poruke – mogla je da postane intervencija. Zdravstveni plakat tako postaje mesto susreta medicine, komunikacije i vizuelne umetnosti: njegova vrednost nije samo u tome šta govori, već da li će biti primećen, shvaćen i zapamćen.

Danas je zid zamenjen ekranom, a plakat objavama na društvenim mrežama. Nekada je trebalo zaustaviti pogled prolaznika; danas treba zaustaviti skrol. Instagram, kratki video-formati i digitalne platforme promenili su brzinu i domet zdravstvene komunikacije, ali ne i njen osnovni izazov: kako osvojiti pažnju bez gubitka istine i kako od informacije stići do poverenja i postupka?

Novi korak donosi veštačka inteligencija. Algoritam danas može proizvesti reč, sliku i zdravstvenu poruku i prilagoditi ih ciljnoj grupi. Ali upravo zato postaje još važnije pitanje: da li je poruka koja izgleda uverljivo istovremeno i istinita? Alati se menjaju. Odgovornost ostaje.

Od Winslowa do Instagrama promenili su se mediji, tehnologije i vizuelni jezici. Čovek nije. Nauka nam govori šta treba učiniti. Umetnost preventive pomaže nam da pronađemo kako – kako dokaz pretvoriti u poruku, poruku u poverenje, poverenje u odluku, a odluku u ponašanje koje čuva zdravlje. Jer najveći uspeh preventivne medicine možda je upravo onaj koji nikada nećemo videti: bolest koja se nije dogodila. Zato je njena umetnost – umetnost da do čoveka stignemo pre bolesti.

ФЛОРАЛНИ МОТИВИ У НАСЛОВИМА УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА, КАО ТЕРАПИЈСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Небојша Божиновић (1), Драгослав Томановић (2), Милан Божиновић (3)

1) СПЕЦИЈАЛНА БОЛНИЦА ЗА ИНТЕРНЕ БОЛЕСТИ ВРЊАЧКА БАЊА; 2) БОЛНИЦА АЗ СУТОМОРЕ, РЕПУБЛИКА ЦРНА ГОРА; 3) ВОЈНА БОЛНИЦА НОВИ САД

У разноврсним уметничким делима многи аутори, као саставни део наслова, користе флоралне мотиве (ружа, вишња, дуња, липа, шума, жито). Па тако у књижевности, код писаца класика, у делима високог уметничког домета, за лајт мотив узимају вишњу, нежно стабло евроазијских меридијана, чији плод освежава али и лечи (драма А. П. Чехов: "Вишњик"; песма Оскар Давичо: "Вишња за зидом"; филм "Вишња на Ташмајдану"). Или подгрмечки горостас, "ратник голубијег срца", Бранко Ћопић, већ опхрван депресијом, пише Зији Диздаревићу, тражећи лек за своју болест у "Башти слезове боје". Ни Хазари, нити славом овенчани "Хазарски речник" нису много помогли у очувању здравља Милораду Павићу, те пишући "Предео сликан чајем" (од матичњака и хибискуса) покушава да се лечи од дислипидемије, ангине пекторис и депресије.

Песник, композитор, кантаутор, амблематична личност Новог Сада, Ђорђе Балашевић моли "Не ломите ми багрење", да би нешто касније у песми: "Јесен стиже, дуњо моја, јесен рана", потражио лек за свој дијабетес и јесењу депресију.

Јапански лекари пре било какве терапије прописују боравак у шуми два пута седмично по два сата за очување здравља и јачање имунитета. У Луковској бањи се више година уназад са успехом примењује "Шумски велнес", у смислу борбе против стреса (као антистрес програм). Можда је знаменити Александар Николајевич Островски у својој драми "Шума" ударио темеље овом антистрес програму.

Многи од нас су као тинејџери стасавали у озбиљне људе читајући више пута Селинџеровог "Ловца у жити", не слутећи да је то зрнење толико потребно за изградњу скелетне мускулатуре и јачање хематопоезе, због богатства протеина и витамина Б12 у њему.

Из свега наведеног произилази да су човек, његово здравље, наука и уметност нераскидиво повезани са биљним светом.

DETINJSTVO I UMETNOST U DREVNOМ EGIPTU

Bojana Cokić

PRIVATNA PEDIJATRIJSKA ORDINACIJA "LAZARICA" ZAJEČAR

Pojam i prikaz detinjstva u umetnosti drevnog Egipta nisu nastali kroz realistično portretisanje dece, već kao strogo definisan sistem vizuelnih simbola i umetničkih konvencija. Ovaj vizuelni jezik razvijao se kroz vekove pod uticajem religije, kulta mrtvih i stroge društvene hijerarhije.

Kako bi se deca na reljefima, slikama i statuama razlikovala od odraslih, egipatska umetnost je stvorila tri univerzalna koda:

1. "Mladalački pramen" (Horusov pramen) na obrijanoj glavi.
2. Prst u ustima-sisanje kažiprsta kao simbol mladosti i nevinost što se vidi u prikazima boga deteta Harpokrata. Zajedno, ovi tragovi su stvorili prepoznatljiv vizuelni jezik za decu u umetničkom zapisu.
3. Potpuna nagost dece svih staleža-simbol jednostavnost i čistote tog životnog doba sve do puberteta.

Deca u drevnom Egiptu najčešće su боловала od anemije, neухрањености, паразитских инфекција и заразних болести, што је потврђено модерним археолошким испитивањима деђијих мумија. Због лоших хигијенских услова, једнoliчне исхране и непредвидивих поплава Нила, стопа смртности dece била је изузетно висока.

Археолози су у деђијим гробницама и остацима насеља пронашли бројне предмете који сведоче о игри и креативности. Многе играчке су same по себи била мала уметничка дела.

Detinjstvo је у Египту трајало релативно кратко. Већ око десете године живота deca су почињала да уче занате својих родитеља.

OŽILJAK U UMETNOSTI

Ljubomir Panajotović, Marko Panajotović, Rade Panajotović
BEOGRAD

Ožiljak predstavlja trajni trag procesa zarastanja nakon povrede. U medicini on se posmatra kao biološki odgovor organizma na traumu, rezultat složenih ćelijskih i molekularnih mehanizama kojima se obnavlja narušeni integritet tkiva. Međutim, značaj ožiljka daleko prevazilazi njegovu anatomsku i fiziološku dimenziju. U umetnosti ožiljak nije samo trag zarasle rane. On predstavlja umetničku metaforu ljudskog iskustva – mesto na kome se susreću povreda i izlečenje, prošlost i sadašnjost, telo i sećanje. Kao što rana govori o onome što je izgubljeno, ožiljak govori o onome što je opstalo.

Tokom istorije čovečanstva ožiljci su imali višestruka značenja. Oni su bili svedočanstvo preživljene bolesti, rata ili nesreće, ali i simbol hrabrosti, žrtve, pripadnosti i identiteta. U pojedinim kulturama namerno stvarani ožiljci predstavljali su oznaku društvenog statusa, inicijacije ili estetskog ideala, dok su u drugim smatrani znakom patnje i telesne nesavršenosti.

Umetnost je kroz vekove prepoznavala ovu višeslojnu simboliku. Od antičkih prikaza ratnika i hrišćanske ikonografije mučeništva, preko renesansnih predstava telesne ranjivosti, do savremene umetnosti koja istražuje traumu, identitet i telesnost, ožiljak se javlja kao moćan vizuelni i narativni motiv. On istovremeno označava povredu i izlečenje, gubitak i oporavak, prolaznost i trajanje.

Posmatran iz ugla medicine i umetnosti, ožiljak predstavlja jedinstveno mesto susreta biologije i kulture. Kao vidljivi zapis prošlog događaja, on postaje svojevrzni „tekst na telu“, svedočeći o individualnoj i kolektivnoj istoriji. Upravo zbog te dvostruke prirode – medicinske i simboličke – ožiljak predstavlja izuzetno zanimljiv predmet istraživanja u okviru medicinske humanistike, istorije umetnosti i plastične hirurgije.

Ožiljak kao motiv u umetnosti i kulturi retko predstavlja samo telesnu promenu; mnogo češće simbolizuje sećanje, traumu, preživljavanje, identitet, žrtvu, iskupljenje ili transformaciju. Zbog toga se javlja u gotovo svim umetničkim disciplinama kao vizuelni i simbolički znak ljudskog iskustva.

U likovnoj umetnosti njegovi najraniji prikazi nalaze se u hrišćanskoj ikonografiji, gde Hristove rane predstavljaju dokaz vaskrsenja, iskupljenja i pobede života nad smrću. Tokom istorije, ožiljci su na portretima ratnika simbolizovali hrabrost, čast i životno iskustvo, dok ih savremena umetnost tela koristi kao sredstvo preispitivanja identiteta i društvenih normi lepote. U književnosti i filmu ožiljak često funkcioniše kao spoljašnji izraz unutrašnje traume, sećanja ili moralne transformacije. Odisejev ožiljak potvrđuje identitet i kontinuitet ličnosti, Ahabovi ožiljci u romanu *Moby-Dick* simbolizuju opsesiju i nezaraslu psihološku ranu, dok filmski likovi poput Scara, Toni Montane ili Džokera koriste telesne tragove kao oznake izdvojenosti, traume i složenog karaktera.

Slična simbolika prisutna je i u pozorištu, muzici, fotografiji i performans umetnosti. U dramskim delima ožiljci predstavljaju posledice rata, moći i moralnih sukoba, dok se u muzici pojam ožiljka najčešće koristi metaforično za emocionalne i psihološke posledice gubitka, ljubavnih razočaranja i traumatskih iskustava. Savremena fotografija prikazuje postoperativne, opekotinske i ratne ožiljke ne kao senzacionalističke motive, već kao svedočanstva preživljavanja, prihvatanja sopstvenog tela i lične istorije. U performansu i plesu telo postaje nosilac sećanja, a ožiljak granica između prošlosti i sadašnjosti.

Bez obzira na umetnički medij, ožiljak se dosledno javlja kao univerzalni simbol sećanja, traume, preživljavanja, identiteta, iskupljenja i transformacije – svojevrсна biografija života ispisana na telu i u kolektivnom pamćenju.

Ključne reči: ožiljak, istorija medicine, hirurgija, ratne rane, plastična hirurgija, umetnost.

LEPOTA ŽENA KROZ ISTORIJSKU PRIZMU: EVOLUCIJA ESTETSKIH IDEALA KAO OGLEDALO MEDICINSKOG, IMUNOLOŠKOG I SOCIO-EKONOMSKOG STATUSA KROZ VEKOVE

Bratimirka Jelenković

PEDIJATRIJSKA ORDINACIJA LAZARICA, ZAJEČAR

Uvod i cilj rada Predstava o ženskom telu u vizuelnoj umetnosti oduvek je funkcionisala kao vizuelni marker društvenih, ekonomskih i zdravstvenih prilika u kojima je delo nastalo. Estetski standardi nikada nisu postojali u vakuumu; oni su direktno reflektovali dostupnost hrane, prisustvo infektivnih bolesti, klasnu strukturu i biološki imperativ preživljavanja.

Cilj ovog rada je da kroz interdisciplinarni pristup (povezivanjem istorije umetnosti sa ginekologijom, endokrinologijom i epidemiologijom) analizira evoluciju ženskog morfortipa od praistorije do savremenog doba. Pored toga, rad nastoji da ukaže na to kako razumevanje istorijske fluidnosti "idealnog tela" pomaže savremenim lekarima da razviju empatiju, destigmatizuju varijacije u **BMI (Body Mass Index)** i prepoznaju da su današnji estetski diktati sociokulturni konstrukt, a ne univerzalni parametar zdravlja.

Metodologija i metodološki okvir Rad primenjuje istorijsko-medicinsku i antropometrijsku analizu ključnih umetničkih dela slikarstva i vajarstva. Na osnovu anatomskih proporcija prikazanih modela i skulptura vršena je procena BMI-a, udela masnog tkiva i lokomotornih i endokrinih karakteristika. Analiza oslanja metodološki okvir na savremenu literaturu iz oblasti medicinske humanistike i vizuelne kulture (Yafi 2026; Henderson 2023).

Pregled istorijskih epoha i estetskih kanona

1. Paleolit i praistorija: Ekstremni fertilitet i preživljavanje U uslovima ledene klime i nestabilnih izvora hrane, akumulacija potkožnog masnog tkiva bila je jedini garant preživljavanja i održavanja laktacije. Skulpture poput Venere iz Vilendorfa (Videti Sliku 1) prikazuju izraženu steatopigiju u gluteofemoralnoj regiji. Iz medicinske perspektive, ovaj morfortip ukazuje na visoke nivoe estrogena koji favorizuju skladištenje lipida. Naglašene grudi, stomak i široka karlica reprezentuju biološki simbol maksimalne ginekološko-reproduktivne spremnosti.

Slika 1. Paleolitska skulptura Venera iz Vilendorfa – Steatopigija i akumulacija lipida kao garancija preživljavanja i laktacije.

2. Antička klasika: Harmonija i umereni BMI Grčko-rimska umetnost uvodi ideju kalokagatije — uverenja da je spoljašnja simetrija odraz unutrašnjeg zdravlja. Skulpture poput Venere de Milo (Videti Sliku 2) prikazuju umeren, blago atletski ženski morfortip. Procenjeni BMI antičkih statua kreće se u rasponu od 20 do 24, što savremena medicina definiše kao optimalnu zonu sa najnižim kardiovaskularnim i metaboličkim rizikom.

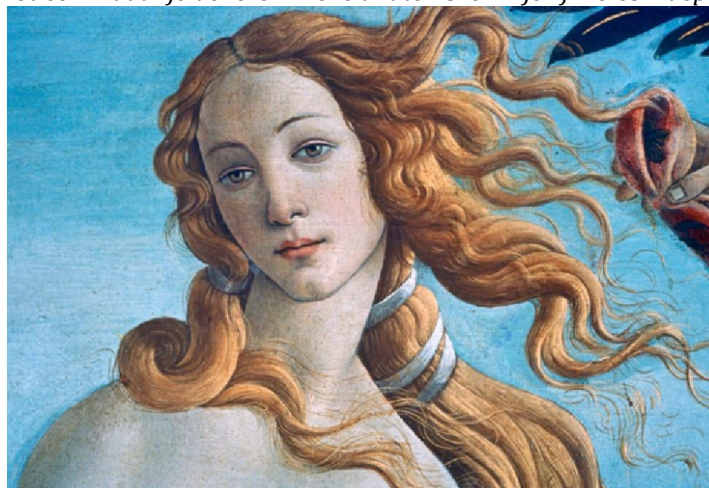
Slika 2. Antička skulptura Venera de Milo – Harmonične linije tela i biološki optimalna zona BMI u rasponu od 20 do 24.

3. Srednji vek: Asketizam i potiskivanje telesnosti Pod uticajem crkvene dogme, fokus umetnosti pomera se sa biološkog na duhovno. Ženski likovi se prikazuju sa izduženim udovima, uskim ramenima i bez naglašenih oblina. Izrazito svetao, bled ten simbolizovao je visoki stalež, ali je sa medicinskog stanovišta često implicirao deficit vitamina D, anemiju i podložnost infekcijama poput tuberkuloze.

4. Renesansa i Barok: Raskoš, uhranjenost i imunološki štit Humanizam vraća fokus na prirodnu anatomiju. Botičeljeva Venera (Videti Sliku 3) prikazuje meke linije i zdrave masne depoe na stomaku i kukovima. Tokom baroka, u radovima Petera Paula Rubensa (Videti Sliku 4), visoki BMI (28–30+) postaje dominantan ideal. U eri čestih epidemija (kuga, tuberkuloza) i gladi, uhranjenost je smatrana dokazom imunološke rezistentnosti i ekonomskog blagostanja.

Slika 3. Sandro Botičeli: Rađanje Venere – Meke anatomske linije i fiziološki depoi masnog tkiva.

Slika 4. Peter Paul Rubens: Tri Gracije – Visok BMI kao vizuelni marker imunološke otpornosti i blagostanja.

5. 19. vek (Viktorijansko doba): Mehanička modifikacija tela Viktorijanski ideal nosi naglašenu siluetu peščanog sata, što je zahtevalo nošenje izuzetno čvrstih korseta. Ovo je prvi zabeleženi period gde je estetski imperativ direktno ugrožavao fiziologiju: uzrokovao je deformaciju rebara, kompresiju jetre i creva, smanjenje vitalnog kapaciteta pluća i povećavao stopu ginekoloških komplikacija.

6. 20. i 21. vek: Masovni mediji, "Heroin Chic" i farmakoterapijska estetika U 20. veku dolazi do brzih oscilacija: od androginog izgleda flaper devojaka 1920-ih, preko povratka prirodnih oblina 1950-ih (Marilyn Monroe), do drastičnog pada BMI-a krajem veka u vidu "heroin chic" trenda (BMI ispod 18.5). Saznanja iz 2024–2026. godine ukazuju na noviji fenomen: farmakološki indukovanu facijalnu lipodistrofiju, nastalu usled masovne primene agonista GLP-1 receptora za redukciju telesne mase. Ovaj terapijski trend dovodi do specifičnog ubrzanog gubitka masnog tkiva lica, čime se kreira nov, izrazito naglašen estetski kanon u savremenoj vizuelnoj kulturi.

Komparativna analiza epoha

Istorijska epoha	Poželjni morfortip	Procenjeni BMI	Glavni zdravstveni i biološki rizici
Paleolit	Steatopigija (naglašena mast)	> 30	Opterećenje lokomotornog sistema, habanje zglobova
Antika	Harmoničan, umereno atletski	20 – 24	Minimalni rizici (biološki optimalna zona)
Srednji vek	Asketski, blede i krhke	< 19	Deficit vitamina D, anemiju, tuberkuloza
Barok	Raskošne obline, izražena uhranjenost	26 – 30+	Povećan rizik od metaboličkog sindroma
Moderna era	Ekstremno vitak ("Heroin chic" / GLP-1)	< 18.5	Amenoreja, osteoporoza, poremećaji u ishrani

Zaključak i poruka za kliničku praksu Analiza pokazuje da je prosečan BMI prikazan u umetnosti vekovima varirao u rasponu od 22 do 26, pružajući biološku zaštitu od infektivnih bolesti i omogućavajući endokrinološki balans. Tek sa pojavom moderne industrije i medija estetski ideal pada ispod biološki održivih granica, dovodeći do porasta poremećaja u ishrani za preko 300% od 1990. godine do danas.

Razumevanje ove dinamike omogućava lekarima da:

- Destigmatizuju gojaznost i varijacije mase u kliničkom okruženju.
- Shvate da BMI nije jedini i apsolutni parametar zdravlja, već da je proceni pacijenta potrebno pristupiti holistički.
- Razviju veću empatiju u komunikaciji, uviđajući u kojoj je meri pritisak savremenih sociokulturnih standarda odgovoran za zdravstvene prepreke sa kojima se pacijentkinje suočavaju.

Literatura

1. Yafi, F. (2026). Aesthetics, body image, and health: How historical depictions of BMI shape modern medical empathy. *Journal of Medical Humanities*, 47(2), 112-125.
2. Eco, U. (Reprint 2022). Istorija lepote (medicinsko-sociološki osvrt na evoluciju estetskih formi). *Art & Medicine Quarterly*, 19(1), 45-58.
3. Radwan, M., et al. (2024). From plump cherubims to GLP-1 receptor agonist facial lipodystrophy: The fast-evolving perception of female beauty in society and art. *Aesthetic Surgery Journal*, 44(5), 501-509.
4. Henderson, K. (2023). Historical body mass index trends and their reflection in European portraiture. *Visual Culture in Britain*, 24(3), 289-307.
5. Davis, L. (2021). Evolution of the female gaze and body standards in Western art history. *Journal of Gender Studies*, 30(4), 415-429.

MRŠAVO TELO KAO ZDRAVSTVENI I ESTETSKI IDEAL U ROMANU *TERET ISKUŠENJA* ANE MARIJE ŠUE*Jovana Todorović*

CENTAR ZA INTERDISCIPLINARNA ISTRAŽIVANJA I RAZVOJ ISTRAŽIVAČA, FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U NOVOM SADU

U radu se istražuje način na koji roman *Teret iskušenja* (*El peso de la tentación*, 2007; Gorda, 2023) savremene argentinske književnice Ane Marije Šue (Ana María Shua) problematizuje odnos između telesne težine, zdravlja i društveno poželjnog ideala mršavosti. Protagonistkinja romana, Marina Rubin de Karleti, nezadovoljna svojom telesnom težinom koja prelazi devedeset kilograma i željna vitkog tela, odlazi u izolovani centar za mršavljenje, gde prolazi kroz rigorozan režim niskokalorične ishrane, gladovanja i fizičke aktivnosti, u distopijski oblikovanoj atmosferi, uporedivoj s koncentracionim logorom i zatvorskom institucijom nadzora i kažnjavanja. Cilj rada je da pokaže kako Šua kroz narativnu konstrukciju Marinine telesne transformacije i njenog odnosa prema sopstvenom telu razotkriva preplitanje zdravstvenog, estetskog i seksualnog diskursa o gojaznom, odnosno mršavom, primarno ženskom, telu. Roman gojaznost predstavlja i kao medicinski tretiran poremećaj: Marininu zdravstvenu istoriju obeležava niz lekara-specijalista za mršavljenje, čije terapije (hormoni, amfetaminski supresori apetita, diuretici i sl.) dovode njeno telo do ivice srčanog zastoja, čime se problematizuje pitanje zdravog odnosa prema telu. Koncept *heltizma* (*healthism*) Roberta Kroforda (Robert Crawford) omogućava da se u romanu analizira kako se briga o zdravlju povezuje sa zahtevom za kontinuiranom kontrolom ishrane, telesne težine i fizičke aktivnosti, dok teorijski uvidi Suzan Bordo (Susan Bordo) o kulturnoj konstrukciji ženskog tela pokazuju da ova kontrola nije rodno neutralna, već da je Marinina želja za promenom tela deo kulturno i rodno kodiranog ideala, u kojem mršavost funkcioniše kao znak zdravlja i lepote, a samim tim i društvene prihvatljivosti. Posebna istraživačka pažnja posvećena je seksualnosti kao prostoru u kojem se preispituje poželjnost, odnosno odbojnost gojaznog tela, te se analizira odnos Marine i Aleksa, u kojem upravo gojazno telo postaje predmet želje i fetišizacije. Takođe, pažnja se skreće i na završetak romana, u kojem dostizanje idealne težine ne predstavlja konačno razrešenje, već dovodi u pitanje pretpostavku da se postizanjem idealne težine može razrešiti složen odnos prema sopstvenom telu i hrani. Naposljetku, rad se pozicionira u širi okvir medicinske humanistike i interdisciplinarnog polja *fat studies*, jer se književni tekst posmatra kao prostor narativnog i kritičkog preispitivanja široko zastupljenih predstava o zdravlju i telu, odnosno o mršavosti i gojaznosti.

Ključne reči: Ana Marija Šua, telo, gojaznost, mršavost, lepota, *heltizam*, *fat studies***ПУЧИНИЈЕВА МАДАМ БАТЕРФЛАЈ И РИТУАЛНО ЈАПАНСКО САМОУБИСТВО***Слободан Николић*

БЕОГРАД

На крају Пучинијеве опере Мадам Батерфлај, главна јунакиња извршава самоубиство, али не на традиционални ритуални начин како су то чиниле жене у феудалном Јапану. Интересантно је форензички анализирати овакав начин самоубиства у опери и упоредити га са традиционалним

ритуланим начином који је био предвиђен за жене – јигаи. Самураји су, пак, извршавали самоубиство на потпуно други начин – харакири. Оружја којима су извршавана ова традиционална ритуална самоубства јесу различита, начини се потпуно разликују, па и узроци смрти, а што је све опет требало да кореспондира са улогом мушкарца и улогом жене у традиционалном јапанском феудалном друштву. Наравно, ови су начини извршења самоубиства потпуно различити у односу на начине извршења самоубиства у Европи. Дакле, зашто Мадам Бетерфлај на крају Пучинијеве опере извршава самоубиство на начин који уопште није уобичајен за жене у традиционалном јапанском друштву?

Кључне речи: опера; самоубиство; јигаи; харакири; форензичка патологија.

AFANTAZIJA I MENTALNA IMAGINACIJA: NEUROPSIHOLOŠKE OSNOVE UMETNIČKOG ISKUSTVA I EFEKAT NA KOGNITIVNU REZERVU

Jelena Dragičević

ODSEK ZA PSIHIJATRIJU I NEUROLOGIJU, ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC

Uvod: Afantazija predstavlja fenomen odsustva ili izrazito smanjenu sposobnost voljne vizuelne imaginacije, odnosno evokacije slika i vizuelnih detalja iz memorije. Mentalna imaginacija (mašta) je kognitivna sposobnost generisanja internih reprezentacija perceptrivnih sadržaja (slike, zvuci, događaji) u odsustvu senzorne stimulacije. Tradicionalno se smatra da su izražena vizuelna i vividna mentalna imaginacija važne komponente umetničkog stvaranja i estetskog doživljaja. Utvrđeno je da aktivno umetničko angažovanje doprinosi razvoju kognitivne rezerve i očuvanju kognitivnih funkcija. Koncept kognitivne rezerve povezuje se sa složenim mentalnim aktivnostima, kontinuiranim obrazovanjem i umetničkim angažovanjem. Ovakvi podaci otvaraju pitanje da li su vizuelna i mentalna imaginacija neophodan posrednik između umetničkog iskustva i kognitivnog zdravlja. **Cilj:** Cilj rada je da razmotri odnos afantazije i mentalne imaginacije sa umetničkim iskustvom, sklonostima ka umetničkom angažovanju i njihovom vezom sa kognicijom. **Metod:** Načinjen je pregled dostupne literature iz oblasti kognitivne neuropsihologije. **Rezultati:** Istraživanja ukazuju da afantazija nije jedinstven fenomen, već široka lepeza obrazaca mentalne reprezentacije i kognitivnih strategija. Osobe sa afantazijom pokazuju smanjenu sposobnost vizuelne imaginacije, ali ovu manjkavost kompenzuju očuvanom percepcijom, semantičkim znanjem i sposobnošću rešavanja kreativnih problema. Smanjena sposobnost mentalne imaginacije ne podrazumeva nužno smanjenu kreativnost niti nemogućnost estetskog doživljaja umetničkih dela. Individue sa afantazijom mogu koristiti alternativne verbalne, konceptualne i analitičke strategije u razumevanju i stvaranju umetnosti. Bavljenje umetničkim aktivnostima je blagodat očuvanju kognitivnih funkcija i nije uslovljeno isključivo sposobnošću vizuelne imaginacije, već širim kognitivnim, emocionalnim i socijalnim procesima koji prate umetničko iskustvo. **Zaključak:** Savremena istraživanja ukazuju da, afantazija i smanjena sposobnost mentalne imaginacije ne isključuje mogućnost aktivnog umetničkog angažovanja. Neophodna su dalja istraživanja koja bi ispitala detaljniju povezanost afantazije i razlika u kapacitetu mentalne imaginacije sa kognicijom i kognitivnom rezervom.

Ključne reči: afantazija, mentalna imaginacija, umetnički doživljaj, kognicija, kognitivna rezerva

ISTORIJSKI RAZVOJ ANATOMSKIH ATLASA

Nikola Knezi (1), Marija Mandić Matarić (2)

1) UNIVERZITET U NOVOM SADU, MEDICINSKI FAKULTET, KATEDRA ZA ANATOMIJU, NOVI SAD; 2) OPŠTA BOLNICA SUBOTICA, ODELJENJE ZA INTERNU MEDICINU, SUBOTICA

Anatomija, kao fundamentalna medicinska disciplina, razvijala se zajedno sa čovečanstvom. Od antike do danas, uvek je bila velika potreba da budući lekar detaljno upozna građu čovečijeg tela kako bi mogao početi sa lečenjem ljudi. Kako disekcije čovekovog tela nisu bile dopuštene u svim kulturama i civilizacijama, nekada se izrada prvih anatomskih atlasa zasnivala na životinjskim modelima. Galenovi anatomski zapisi, uglavnom su zasnovani na disekciji svinja, služili su kao neosporni medicinski autoritet

više od milenijuma sve do srednjeg veka kada je nastava iz anatomije bila zasnovana na čitanju upravo njegovih dela. Renesansa je donela prve velike promene u nastavi iz anatomije kada je spojila disekciju čoveka sa tačnim umetničkim slikama. Najveći napredak u tom period anatomija je doživela zahvaljujući Leonardu da Vinčiju zahvaljujući njegovoj bogatoj karijeri kao prosektora i njegovoj zbirci crteža. Nešto kasnije je Andreas Vezalijus u potpunosti osporio modele Galena i antike ukazujući na netačnost životnjskih modela. Era fotografije i radioloških snimaka uslovlila je izradu preciznijih anatomskih pomagala u vidu atlasa što je stvorilo osnov za pravljenje savremenijih anatomskih učila u vidu 3D atlasa.

JAEIJIN SINDROM: SUDSKOMEDICINSKI ASPEKTI PRIKAZA UBISTVA SISERA

Aleksa Leković
BEOGRAD

Nakon što su Izraelci porazili hanansku vojsku, Sisera je pobjegao i potražio sklonište u šatoru Hevera. Jaelja, Haverova žena, dala mu je mleko koje ga je zbog umora uspavalo. Dok je Sisera spavao, Jaelja je uzela šatorski klin i čekić i prikrala mu se dok je ležao na boku. Postavila je vrh klina na njegovu slepoočnicu i jednim udarcem čekića zabila klin u njegovu glavu. Smrt je nastupila odmah. Ovaj je biblijski događaj često prikazivan, posebno tokom baroka i renesanse: poznata su dela Lukasa van Lajdena, Artemise Gentileći, Abrahama Godina, Jakopa Amidonija, Pjetra da Kortone (16-18. vek). U sudskoj medicini sredinom 20. veka uveden je pojam Jaeljinog sindroma za kranioocerebralnu povredu nastalu dejstvom i prodorom povrednog mehaničkog sredstva u mozak, a da to nije projektil. Sa sudskomedicinskog aspekta, interesantan je Jaeljin odabir lokalizacije (slepoočna regija), kao jednog od najtanjih delova ljudske lobanje, potencijalni mehanizam trenutne smrti Sisere nakon jednog odsečnog udarca čekićem o klin i koliko je ovo sredstvo zapravo podobno za to.

LEP OSMEH KROZ VREME – OD SIMBOLA LEPOTE DO SAVREMENE ESTETSKE STOMATOLOGIJE

Biljana Adamović
ZAJEČAR, SRBIJA

Sažetak: Uvod: Osmeh je jedan od najprepoznatljivijih oblika neverbalne komunikacije i predstavlja spoj biologije, medicine, umetnosti i kulture. Shvatanje lepog osmeha menjalo se kroz istoriju u skladu sa društvenim vrednostima, kulturnim obrascima i razvojem stomatologije. **Cilj:** Cilj rada je da prikaže razvoj shvatanja lepog osmeha kroz istoriju i ukaže na povezanost stomatologije, umetnosti i savremenih tehnologija. **Materijal i metode:** Izvršen je narativni pregled dostupne literature o istoriji dentalne estetike, razvoju stomatologije, percepciji osmeha, dentofacijalnoj harmoniji i savremenom digitalnom dizajnu osmeha. **Rezultati:** Istorijski podaci pokazuju da su zubi od davnina imali funkcionalni, estetski i kulturni značaj. Savremena stomatologija proširila je mogućnosti oblikovanja osmeha razvojem restaurativne stomatologije, protetike, ortodoncije, implantologije i digitalnih tehnologija. Savremeni koncept lepog osmeha zasniva se na harmoniji zuba, gingive, usana i lica, uz očuvanje individualnosti pacijenta. **Zaključak:** Razvoj estetske stomatologije pokazuje da lepota osmeha nije samo pitanje pravilnosti i boje zuba. Savremeni pristup predstavlja spoj medicine i umetnosti, u kome zdravlje, funkcija, prirodnost i individualne karakteristike pacijenta treba da budu osnova estetskog rezultata.

Ključne reči: dentalna estetika; istorija stomatologije; estetika osmeha; dentofacijalna harmonija; estetska stomatologija; digitalna stomatologija

UVOD

Osmeh je mnogo više od pokazivanja zuba. On predstavlja izraz emocije, sredstvo komunikacije i važan element ljudskog lica. Osmehom se mogu izraziti radost, zadovoljstvo, bliskost i poverenje. Zbog toga je njegov izgled od davnina imao posebno mesto u ljudskoj kulturi.

Pojam lepote nije nepromenljiv. Ono što je u jednom istorijskom periodu smatrano lepim, u drugom je moglo imati potpuno drugačije značenje. Promene u shvatanju lepote pratile su razvoj umetnosti, kulture, društvenih odnosa i medicine. U stomatologiji je takođe došlo do prelaska od osnovne potrebe za očuvanjem i nadoknadom zuba ka savremenom nastojanju da se postigne sklad između zuba, gingive, usana i lica [1,2].

Arheološki nalazi pokazuju da su dentalne intervencije postojale i u drevnim civilizacijama. Istraživanja staroegipatskih ostataka i pisanih izvora ukazuju na postojanje različitih oblika dentalne terapije, uključujući pokušaje ekstrakcije, lečenja i nadoknade zuba [3]. Zubi su istovremeno imali i kulturni značaj, što potvrđuju brojni nalazi dentalnih modifikacija u različitim istorijskim i geografskim sredinama [4].

U savremenoj stomatologiji estetika se više ne posmatra izolovano. Analiza osmeha uključuje odnose između zuba, gingive, usana i lica, kao i subjektivnu percepciju pacijenta [5,6].

Cilj ovog rada je da prikaže razvoj shvatanja lepog osmeha kroz vreme i ukaže na vezu između istorije, umetnosti i savremene estetske stomatologije.

LEP OSMEH U ISTORIJSKOM KONTEKSTU

Čovekova potreba da menja, ukrašava i nadoknađuje zube veoma je stara. U različitim civilizacijama zubi su imali ne samo funkcionalnu već i estetsku i simboličku ulogu. Njihov izgled mogao je biti povezan sa identitetom, društvenim statusom ili pripadnošću određenoj zajednici [3,4].

Antička umetnost razvila je snažan interes za proporciju, simetriju i harmoniju ljudskog tela. U prikazima ljudskog lica pojedinačne strukture nisu posmatrane nezavisno, već kao delovi jedinstvene celine. Ovaj princip ima jasnu paralelu sa savremenom estetskom stomatologijom, u kojoj se zub posmatra u odnosu prema susednim zubima, gingivi, usnama i licu.

U istoriji evropske umetnosti zanimljivo je i menjanje odnosa prema prikazivanju zuba. Istorijski prikazi pokazuju da otvoren osmeh sa vidljivim zubima dugo nije bio dominantan ideal u umetničkim portretima. Tokom XX veka, sa promenama društvenih normi i razvojem masovnih medija, osmeh sa vidljivim zubima postaje sve izraženiji element predstave lepote [7].

Ovaj razvoj pokazuje da estetski ideal nije univerzalan niti nepromenljiv. Način na koji društvo doživljava lep osmeh zavisi od vremena i kulture.

OD NADOKNADE ZUBA DO ESTETSKE STOMATOLOGIJE

Razvoj dentalne protetike doneo je mogućnost da se izgubljeni zubi ne samo funkcionalno nadoknade već i estetski reprodukuju. Tokom XIX i XX veka razvoj dentalnih materijala i tehnika postepeno je omogućio sve prirodniji izgled protetskih nadoknada.

Tokom poslednjih decenija estetska stomatologija doživela je značajan razvoj. Napredak kompozitnih materijala, keramike, adhezivne stomatologije, ortodontije, implantologije i periodontalne terapije omogućio je kompleksno planiranje osmeha. Savremeni pristup teži reprodukciji prirodnog izgleda uz individualizaciju terapije [1].

Razvoj estetike takođe je doveo do boljeg razumevanja odnosa između lica i zuba. Savremena analiza osmeha obuhvata oblik, veličinu i položaj zuba, gingivalni nivo, incizalne ivice, srednju liniju, dinamiku usana i odnos zuba prema celokupnoj fizionomiji [6].

ŠTA ČINI SKLADAN OSMEH?

Lep osmeh nije moguće definisati samo jednom karakteristikom. Na njegovu percepciju utiče više međusobno povezanih elemenata.

Među važnim faktorima su:

- oblik i proporcija zuba;
- položaj incizalnih ivica
- odnos zuba prema donjoj usni;
- vidljivost zuba pri osmehu;
- boja i translucencija zuba;
- kontura i nivo gingive;
- dentalna srednja linija;
- simetrija i asimetrija lica;
- širina osmeha;
- odnos zuba prema usnama i licu.

Savremena istraživanja potvrđuju da percepcija dentalne estetike zavisi od više faktora i da se procene stručnjaka i laika mogu razlikovati [5]. Poseban značaj ima odnos osmeha prema celokupnom licu. Istraživanja pokazuju da dentofacijalna harmonija može biti važnija od pokušaja stvaranja matematički savršene simetrije [8].

Zbog toga se savremeni dizajn osmeha sve više zasniva na principu harmonije umesto uniformnosti.

PRIRODNOST I INDIVIDUALNOST

Savremeno društvo pridaje veliki značaj fizičkom izgledu. Fotografija, film, televizija i društvene mreže dodatno su povećali vidljivost osmeha kao dela ličnog identiteta.

Međutim, idealizovane slike mogu dovesti do toga da se prirodne individualne karakteristike doživljavaju kao nedostaci. Savremena estetska stomatologija zbog toga ne bi trebalo da teži stvaranju identičnih osmeha.

Prirodni zubi nisu potpuno jednobojni niti savršeno simetrični. Njihova površinska struktura, translucencija, različite nijanse i individualni anatomske detalji doprinose prirodnom izgledu.

U savremenom pristupu posebno se ističe pacijent-centrično planiranje. Veličina, oblik, položaj i raspored zuba treba da budu usklađeni sa licem i ličnim karakteristikama pacijenta, uz njegovo aktivno učešće u donošenju odluka [9].

UMETNOST I ESTETSKA STOMATOLOGIJA

Veza između umetnosti i stomatologije naročito je vidljiva kroz pojmove proporcije, ravnoteže, ritma, kontrasta i harmonije.

Umetnik različite elemente povezuje u skladnu celinu. Sličan princip postoji u oblikovanju prednjih zuba. Centralni sekutići, bočni sekutići i očnjaci imaju različite anatomske karakteristike, ali zajedno formiraju kompoziciju osmeha.

Zbog toga estetski stomatolog mora da kombinuje medicinsko znanje sa razvijenim osećajem za oblik i proporciju. Anatomija, biologija i funkcija određuju granice terapije, dok estetski principi omogućavaju da se rezultat uklopi u lice pacijenta.

Savremena literatura naglašava da je dizajn osmeha dinamična oblast koja uključuje facialnu estetiku, pokrete usana, „belu“ i „ružičastu“ estetiku, kao i individualnost pacijenta [6].

DIGITALNA ERA I DIZAJN OSMEHA

Digitalne tehnologije predstavljaju jednu od najznačajnijih promena u savremenoj estetskoj stomatologiji. Digitalna fotografija, intraoralni skeneri, 3D modeli i računarsko planiranje omogućavaju precizniju analizu postojećeg stanja i vizuelizaciju mogućeg rezultata.

Digital Smile Design omogućava povezivanje kliničke analize, fotografije, dizajna i komunikacije sa pacijentom. Sistematski pregledi ukazuju da digitalno planiranje može doprineti komunikaciji, vizuelizaciji i zadovoljstvu pacijenata, iako kvalitet dokaza nije jednak za sve ishode [10].

Posebno aktuelna oblast predstavlja primena veštačke inteligencije. Noviji pregled pokazuje da se veštačka inteligencija sve više istražuje u digitalnom dizajnu osmeha, ali da je broj kvalitetnih studija još uvek ograničen [11]. Sistematski pregled i meta-analiza iz 2025. godine takođe ukazuju na potencijal AI-podržanog dizajna, uz značajnu heterogenost istraživanja i potrebu za daljim proučavanjem dugoročnih ishoda [12].

Zbog toga veštačku inteligenciju treba posmatrati kao pomoćno sredstvo, a ne kao zamenu za kliničko znanje i individualnu procenu stomatologa.

DISKUSIJA

Istorija lepog osmeha pokazuje da se estetski ideali menjaju, ali da potreba za zdravim i skladnim zubima opstaje kroz različite epohe.

Od drevnih dentalnih intervencija, preko razvoja protetike i restaurativne stomatologije, do savremenih digitalnih tehnologija, promenili su se načini kojima čovek oblikuje svoj osmeh. Međutim, osnovna težnja ostala je ista – uspostavljanje sklada između funkcije i izgleda.

Savremena estetska stomatologija nalazi se na granici između medicine i umetnosti. Nauka određuje šta je biološki i funkcionalno opravdano, dok umetnički principi omogućavaju da se različiti elementi uklope u harmoničnu celinu.

Posebno je važno da se pojam lepote ne odvoji od pojma zdravlja. Estetski rezultat nema pravu vrednost ako je postignut narušavanjem bioloških struktura, funkcije ili dugoročne stabilnosti terapije.

Zato savremeni koncept lepog osmeha treba da bude individualan, prirodan i funkcionalan. Cilj nije stvaranje „idealnog“ osmeha po jednom modelu, već osmeha koji odgovara konkretnom čoveku.

ZAKLJUČAK

Lep osmeh kroz vreme menjao je svoj izgled, ali je njegova osnovna uloga ostala ista. On predstavlja izraz emocije, zdravlja, identiteta i komunikacije.

Razvoj stomatologije omogućio je da se osmeh danas analizira i oblikuje preciznije nego ikada ranije. Savremeni materijali, digitalne tehnologije i veštačka inteligencija pružaju nove mogućnosti, ali njihova vrednost zavisi od pravilne kliničke procene i poštovanja individualnosti pacijenta.

Stomatologija je tako postala prostor u kome se susreću medicina i umetnost. Najlepši osmeh nije nužno potpuno pravilan ili uniforman. To je osmeh koji je zdrav, funkcionalan, prirodan i harmoničan sa licem i ličnošću čoveka.

Lep osmeh kroz vreme menja svoj oblik, ali njegova suština ostaje ista – da bude izraz zdravlja, emocije, ličnosti i ljudske bliskosti.

LITERATURA

1. Blatz MB, Chiche G, Bahat O, Roblee R, Coachman C, Heymann HO. Evolution of aesthetic dentistry. J Dent Res. 2019;98(12):1294-1304. doi:10.1177/0022034519875450.
2. Ahmad I. Anterior dental aesthetics: historical perspective. Br Dent J. 2005;198(12):737-742. doi:10.1038/sj.bdj.4812411.
3. Massingham S, Power RK. Interventive dental therapy in Ancient Egypt (ca. 2686 BCE-AD 323): A critical review. Int J Paleopathol. 2022;38:64-75. doi:10.1016/j.ijpp.2022.06.003.
4. Bernardi S, Angelone AM, Macchiarelli G. Anatomy in dentistry: From the beginnings to contemporary reality. Clin Anat. 2022;35(6):711-722. doi:10.1002/ca.23869.
5. Parrini S, Rossini G, Castroflorio T, Fortini A, Deregis A, Debernardi C. Laypeople's perceptions of frontal smile esthetics: A systematic review. Am J Orthod Dentofacial Orthop. 2016;150(5):740-750. doi:10.1016/j.ajodo.2016.06.022.
6. Sabbah A. Smile analysis: Diagnosis and treatment planning. Dent Clin North Am. 2022;66(3):307-341. doi:10.1016/j.cden.2022.03.001.
7. Hughes M. Changing concepts of decorum and allure in the representation of teeth. Med Hist. 2000;44(1):35-50.
8. Kumar S, et al. Role of dentofacial harmony among young and old adult females in smile perception of dental specialists and laypeople: A cross-sectional study. J Pharm Bioallied Sci. 2023;15(Suppl 1):S337-S341. doi:10.4103/jpbs.jpbs.661_22.
9. Coachman C, et al. Size, shape, alignment, and arrangement-4 steps to optimize dentofacial composition in smile design by using the patient-centered concept: A dental technique. J Prosthet Dent. 2022;128(2):190-196. doi:10.1016/j.prosdent.2022.04.010.
10. Chitlange PM, Madhu PP, Reche A. Digital smile design – an overview of 3D digital workflow. J Clin Diagn Res. 2023;17:ZE01-ZE05.
11. Baaj RE, Alangari TA. Artificial intelligence applications in smile design dentistry: A scoping review. J Prosthodont. 2025;34(4):341-349. doi:10.1111/jopr.14000.
12. Saini RS, Kaur K, Gurumurthy V, Binduhayim RIH, Kaushik A, Kuruniyan MS, et al. Impact of artificial intelligence-based digital smile design on patient and clinician satisfaction and facial esthetic outcomes: A systematic review and meta-analysis. Digit Health. 2025;11:20552076251388392. doi:10.1177/20552076251388392.

SPOJ STOMATOLOGIJE, MEDICINE I UMETNOSTI

Ivica Stančić (1), Đurđa Smiljanić (2), Aleksandra Popovac

1) STOMATOLOŠKI FAKULTET BEOGRAD, KLINIKA ZA STOMATOLOŠKU PROTETIKU; 2) STOMATOLOŠKI FAKULTET UNIVERZITETA U BEOGRADU

U savremenoj stomatologiji sve je izraženija potreba za interdisciplinarnim pristupom, koji objedinjuje naučnu preciznost, tehničku inovaciju i estetsku rafiniranost. Konceptualna i istorijsko-teorijska povezanost medicine, stomatologije i umetnosti razmatra se sa ciljem ukazivanja na njihovu komplementarnost u okviru kliničke prakse i holističkog pristupa pacijentu. Kroz istorijsku analizu razvoja stomatološke protetike, uočava se da je estetska komponenta bila pristupna još u najranijim civilizacijama, gde su funkcionalna rešenja istovremeno imala simboličku, kulturnu i vizuelnu vrednost. Od antičkih zlatnih zubnih nadoknada, preko renesansnih anatomskih studija, pa sve do savremenih digitalnih tehnologija, uočava se kontinuirana težnja ka integraciji funkcije i estetskog izraza. Estetski principi poput proporcije, simetrije i harmonije lica predstavljaju nezaobilazan deo plana terapije u stomatološkoj protetici. Razvoj digitalnih tehnologija, uključujući CAD/CAM sisteme, digitalno dizajniranje i 3D štampu, omogućio je preciznu sintezu medicinske egzaktnosti i umetničke vizije. Time stomatologija prerasta okvir isključivo tehničke discipline i postaje prostor u kojem se naučno znanje prepliće sa individualizovanim pristupom svakom pacijentu i planiranjem estetskog ishoda terapije. Poseban značaj

ovog interdisciplinarnog odnosa ogleda se u povezanosti oralnog zdravlja sa sistemskim bolestima, kao i u ulozi vizuelnih i umetničkih medota u medicinskoj edukaciji, psihološkoj rehabilitaciji i unapređenju komunikacije između lekara i pacijenata. Umetnost, u ovom kontekstu, postaje sredstvo razumevanja, olakšavanja terapijskog procesa i jačanja emocionalne sigurnosti pacijenta. Etički aspekt estetske stomatologije zauzima centralno mesto, naglašavajući potrebu balansiranja između estetskih zahteva pacijenata, očuvanja oralne funkcije i prirodnog identiteta pacijenata. Obimne estetske intervencije, kada nisu zasnovane na medicinskim i psihološkim indikacijama, mogu imati za posledicu narušavanje prirodnog identiteta pacijenata i ugrožavanje dugoročne kliničke stabilnosti. Stoga, spoj stomatologije, medicine i umetnosti ne predstavlja samo teorijski okvir, već praktičnu nužnost koja omogućava unapređenje kvaliteta života pacijenata, pri čemu osmeh postaje ne samo klinički rezultat, već i odraz ličnog identiteta, dostojanstva i psihosocijalnog blagostanja svakog pacijenta.

MAGIJSKI SVET KAO OGLEDALO HUMANE PATOLOGIJE: MEDICINSKI FENOMENI U KNJIŽEVNOM OPUSU DŽ. K. ROULING

Božinović Milan (1), Mihajlović Ivana (1), Trandafilović Milena (2), Božinović Milena (3), Božinović Nebojša (4)

1) VOJNA BOLNICA NOVI SAD; 2) MEDICINSKI FAKULTET UNIVERZITETA U NIŠU; 3) DOM ZDRAVLJA "DR MILENKO MURATOVIĆ" BERKOVIĆI, REPUBLIKA SRPSKA, BIH; 4) SPECIJALNA BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI VRNJAČKA BANJA

Uvod: Analiza medicinskih fenomena u književnosti omogućava dublje razumevanje ljudskog stanja kroz prizmu umetničke naracije. Serijal romana o Hariju Poteru nudi visoko strukturisan fiktivni medicinski system koji, uprkos magičnom kontekstu, funkcioniše po prepoznatljivim kliničkim i epidemiološkim principima. Ovaj rad ima za cilj taksonomiju i patofiziološku interpretaciju obolenja zastupljenih u delu, povlačeći paralele sa realnom medicinskom praksom.

Metodologija i rezultati (Podela patoloških stanja): Prikazana obolenja uočavaju se kroz tri jasne etiopatogenetske grupe:

Infektivne i hronične magijske bolesti: U ovu grupu spadaju akutne egzotoksične infekcije poput zmajskih boginja (Dragon Pox) i pljuskavice (Spattergroit), koji prate jasni dermatološki i sistemski simptomi. Poseban entitet predstavlja likantropija, koja se u narativu tretira kao hronična, inkurabilna transmisivna bolest. Ona služi kao direktna literarna metafora za stigmatizovana realna stanja, poput HIV infekcije ili hepatitisa C, analizirajući socio-medicinski aspekt izolacije pacijenta.

Psihijatrijski i psihološki poremećaji: Autorka uvodi precizne kliničke metafore za mentalna oboljenja. Izloženost Dementorima manifestuje se kroz jasne simptome kliničke depresije (anhedonija, gubitak vitalne dinamike). Likovi koji preživljavaju hronični stres i ratne traume manifestuju školsku kliničku sliku posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), sa flešbekovima, afektivnom nestabilnošću i socijalnim povlačenjem.

Neurološka oštećenja i trauma: Ova kategorija obuhvata ireverzibilne kognitivne deficite. Dugotrajna izloženost hemijskim ili energetskim agensima (reprezentovana kletvom Kruciatu) dovodi do trajne decerebracije i mentalne invalidnosti (slučaj porodice Longbottom). Takođe, amnezije izazvane kletvom zaborava direktno koreliraju sa teškim oblicima retrogradne i anterogradne amnezije u humanoj neurologiji.

Zaključak: Podela i analiza ovih stanja ukazuju na to da fiktivni medicinski sistem u literaturi ne služi samo kao estetski element, već kao sofisticirano sredstvo za antropološku analizu. Kroz bolnicu Sveti Mungo, autorka demistifikuje proces bolovanja, naglašavajući etičke imperativne nege i univerzalnost ljudske patnje koja prevazilazi granice realnog i fiktivnog sveta.

Ključne reči: magija, svet, patologija, fenomeni.

FILMSKI REŽISER BRANISLAV BASTAĆ – IZMEĐU FILMA, HUMANIZMA I MEDICINE: ANALIZA FILMOVA „CRNE MARAME“, „DVA KAPETANA“ I „SELO TIJANJE“*Dušan Bastać*

INTERISTIČKA ORDINACIJA "DR BASTAĆ", ZAJEČAR

Branislav Bane Bastać (1925–2007), prvi profesionalni filmski reditelj u Crnoj Gori, ostavio je dubok trag u jugoslovenskoj dokumentarnoj i televizijskoj umetnosti. Njegovo stvaralaštvo karakterišu lirizam, izrazita humanistička dimenzija i interesovanje za svakodnevni život običnog čoveka. Snimio je više od pedeset dokumentarnih filmova, a njegova dela su nagrađivana na domaćim i međunarodnim festivalima. Posebno mesto u njegovom opusu zauzimaju filmovi *Crne marame* (1958), *Dva kapetana* (1963) i *Selo Tijanije* (1960), koji predstavljaju značajne primere dokumentarnog filma kao umetničkog i društvenog svedočanstva. Film *Crne marame* nagrađen je prestižnom francuskom nagradom „Jean Vigo“, dok je *Dva kapetana* uvršten u američku antologiju dokumentarnog i kratkog filma, a *Selo Tijanije* nagrađeno Trinaestojulskom nagradom. Film *Crne marame* prikazuje sudbinu žena jednog sela koje su nakon ratnih stradanja ostale bez svojih muževa, sinova i očeva. Ovaj dokumentarac predstavlja potresnu studiju kolektivne traume, gubitka i psihološke patnje, ali istovremeno i izuzetne otpornosti ljudskog duha. Kroz vizuelni jezik filma prikazani su procesi tugovanja, prilagođavanja i očuvanja socijalne kohezije zajednice nakon katastrofalnih ratnih posledica. U tom smislu film otvara prostor za razmatranje tema koje su danas predmet interesovanja psihijatrije, psihologije i socijalne medicine – posttraumatskog stresa, rezilijentnosti i mentalnog zdravlja zajednice.

U filmu *Selo Tijanije* Bastać dokumentuje život stanovnika sela na obali Skadarskog jezera, koje je tokom velikog dela godine izloženo poplavama. Prikaz svakodnevne borbe stanovništva sa prirodnim uslovima ukazuje na značaj životne sredine kao determinante zdravlja. Film osvetljava probleme stanovanja, higijene, rada i prilagođavanja čoveka nepovoljnim ekološkim okolnostima. Posmatrano iz ugla javnog zdravlja, ovo ostvarenje predstavlja dragoceno svedočanstvo o uticaju socijalnih i ekoloških faktora na kvalitet života i zdravlje stanovništva. Film *Dva kapetana* donosi simboličnu priču o ljudskom dostojanstvu, identitetu i prolaznosti vremena. Iako nije direktno medicinske tematike, on istražuje psihološke aspekte starenja, životnog iskustva i odnosa pojedinca prema sopstvenoj prošlosti. Kroz umetničku interpretaciju ljudske sudbine, Bastać podseća da medicina nije samo nauka o bolesti, već i disciplina koja proučava čoveka u njegovoj biološkoj, psihološkoj i socijalnoj celovitosti.

Korelacija između medicine i umetnosti u Bastaćevim filmovima ogleda se u zajedničkom interesovanju za čoveka, njegovu patnju, prilagođavanje i sposobnost opstanka. Dok medicina nastoji da razume, spreči i leči fizičke i psihičke posledice životnih izazova, umetnost ih osvetljava kroz emocije, empatiju i narativ. Bastaćevi dokumentarni filmovi predstavljaju dragocen primer kako filmska umetnost može doprineti boljem razumevanju društvenih, psiholoških i zdravstvenih fenomena. Zbog toga njegovo stvaralaštvo zasluhuje mesto u okviru simpozijuma „Medicina u umetnosti“, kao primer uspešnog povezivanja humanističkih vrednosti, umetničkog izraza i tema koje su od značaja za savremenu medicinu.

KSANTELAZMA KROZ VEKOVE - DA VINČIJEVA „MONA LIZA“ KAO NAJBRANIJI DOKUMENTOVANI PRIKAZ HIPERLIPIDEMIJE*Jovanka Trifunović (1), Iva Ljumović (1), Boban Strepanović (2)*

1) KATEDRA ZA BAZIČNE PREDMETE, STOMATOLOŠKI FAKULTET U PANČEVU, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU; 2) KLINIKA ZA ENDOKRINU HIRURGIJU, KLINIČKI CENTAR SRBIJE

Portret Lize del Đokondo, širom sveta poznat kao Mona Liza, vekovima predstavlja predmet fascinacije umetnika, istoričara i teoretičara kulture. Međutim, u savremenom dobu, ovo Leonardovo remek-delo postalo je i neprocenljiv izvor za retrospektivnu medicinsku dijagnostiku, spajajući na jedinstven način svet medicine i umetnosti. Zahvaljujući neverovatnoj, gotovo hirurškoj preciznosti Leonarda da Vinčija u slikanju anatomskih detalja, ova slika se danas u naučnim krugovima smatra prvim dokumentovanim dokazom ksantelazme u istoriji čovečanstva. Fascinantno je da je ovaj slikovni prikaz nastao vekovima pre nego što je ovaj poremećaj dobio svoj zvanični medicinski opis u stručnoj literaturi. Prema detaljnim

istraživanjima medicinskih stručnjaka, Mona Liza je verovatno bolovala od porodične hiperholesterolemije, odnosno genetski uslovljenog, ekstremno povišenog nivoa lošeg holesterola u krvi. Eminentni naučnici, među kojima se posebno ističu profesor Vito Franko sa Univerziteta u Palermu i doktor Žan Dekeker, detaljno su analizirali platno i uočili ključne, patognomonične simptome ovog metaboličkog poremećaja. Ova retrospektivna dijagnoza nije nagađanje, već se zasniva na direktnoj vizuelnoj semiotici i dva jasna, nepobitna fizička znaka koja su verno reprodukovana na portretu. Prvi ključni znak jeste ksantelazma locirana na njenom levom kapku. U samom unutrašnjem uglu levog oka jasno se uočava žučkasta, nepravilna promena na koži. Sa medicinskog aspekta, ova promena predstavlja tipično taloženje masnih naslaga, odnosno holesterolskih estara u histiocitima površinskog dermisa. Drugi uočljivi znak nalazi se na njenoj desnoj ruci. Na samoj nadlanici, odmah ispod kažiprsta, jasno se primeti meko potkožno ispupčenje. Klinička slika ovog fenomena u potpunosti odgovara lipomu, odnosno benignom tumoru masnog tkiva, ili tetivnom ksantomu koji se često javlja kod teških oblika hiperlipidemije. Da Vinčijev perfekcionizam omogućio nam je da uočimo ovu specifičnu kombinaciju simptoma kod osobe koja je u vreme slikanja imala između 25 i 30 godina. Kada se ovi fizikalni nalazi povežu sa istorijskim podacima da je Liza del Đokondo umrla rano, sa svega 37 godina, klinička slika postaje kompletna. Ovako izraženi simptomi u ranoj mladosti, praćeni preuranom smrću, snažno ukazuju na teži, homozigotni ili izraženi heterozigotni oblik poremećaja metabolizma masti. Ovakav status drastično povećava rizik od rane i agresivne srčane bolesti, kao i fatalnih kardiovaskularnih događaja. Ova slika savršeno ilustruje kako umetničko delo može poslužiti kao validan istorijski klinički izveštaj. Genijalnost Leonarda da Vinčija ogleda se u tome što, vodeći se isključivo naučnim posmatranjem prirode i ljudskog tela, nije svesno postavljao dijagnozu, ali je ostavio trag koji je modernoj medicini omogućio da posle pola milenijuma razotkrije tajnu zdravstvenog stanja najpoznatijeg modela u istoriji slikarstva.

UMETNOST LEČENJA – MUZIKA KAO LEK

Ana (R) Miljković

KATEDRA ZA OPŠTU MEDICINU I GERIJATRIJU, MEDICINSKI FAKULTET NOVI SAD, UNIVERZITET U NOVOM SADU. DOM ZDRAVLJA "NOVI SAD" NOVI SAD.

Uvod: Muzikoterapija predstavlja strukturisanu upotrebu muzike i muzičkih aktivnosti u cilju unapređenja fizičkog, emocionalnog, kognitivnog i socijalnog zdravlja pojedinca. Poslednjih godina raste interesovanje za njenu primenu u različitim oblastima medicine, uključujući mentalno zdravlje, neurologiju, rehabilitaciju i primarnu zdravstvenu zaštitu. Savremena istraživanja ukazuju da muzika može doprineti smanjenju anksioznosti, depresivnosti i stresa, kao i poboljšanju kvaliteta života kod različitih grupa pacijenata. **Diskusija:** Dostupni naučni dokazi potvrđuju značajan terapijski potencijal muzikoterapije i drugih kreativnih umetničkih intervencija. Meta-analize i sistematski pregledi pokazuju povoljan efekat na emocionalno blagostanje, psihološku otpornost i socijalno funkcionisanje. Posebno značajni rezultati zabeleženi su kod dece i adolescenata sa anksioznim simptomima, zdravstvenih radnika izloženih profesionalnom stresu, kao i pacijenata uključenih u programe neurorehabilitacije nakon moždanog udara i drugih neuroloških oboljenja. Savremeni pristupi uključuju i digitalne muzičke intervencije, koje omogućavaju individualizovan pristup i širu dostupnost terapije. Pored kliničke primene, muzikoterapija pokazuje značajan potencijal u promociji mentalnog zdravlja, socijalnoj integraciji i unapređenju kvaliteta života u zajednici. **Zaključak:** Muzikoterapija predstavlja bezbednu, dostupnu i efikasnu dopunsku terapijsku metodu sa širokim mogućnostima primene u savremenoj medicini. Integracija muzikoterapije i drugih kreativnih umetničkih intervencija u zdravstvenu praksu može doprineti holističkom pristupu pacijentu, unapređenju mentalnog zdravlja i kvalitetu života. Dalja istraživanja i razvoj interdisciplinarnе saradnje neophodni su za njenu širu implementaciju u kliničkom radu i primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

PLES I HORSKO PEVANJE: DOPRINOS OČUVANJU KOGNITIVNE REZERVE I PREVENCIJA BLAGOG KOGNITIVNOG POREMEĆAJA

Jelena Dragičević

ODSEK ZA PSIHIJATRIJU I NEUROLOGIJU, ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC

Uvod: Umetničke aktivnosti, u kojima pojedinci aktivno stvaraju ili interpretiraju umetnički sadržaj, pobuđuju interesovanje kao potencijalni faktori za očuvanje kognitivnog zdravlja i prevenciju blagog kognitivnog poremećaja (BKP). BKP je predvorje između normalnog kognitivnog starenja i demencije, uz očuvanu funkcionalnost u svakodnevnim aktivnostima. Kognitivna rezerva predstavlja adaptivni kapacitet mozga da kompenzuje neuropatološke promene i omogući funkcionalnost uprkos starenju, neurodegeneraciji ili oštećenju mozga. Klasični faktori povezani sa većom kognitivnom rezervom uključuju viši nivo obrazovanja, intelektualno zahtevnije profesije i kognitivno stimulativne aktivnosti. U tom kontekstu, ples i horsko pevanje, predstavljaju značajan ali nedovoljno istražen protektivni faktor kognitivnoj rezervi, s obzirom da istovremeno zahtevaju aktivaciju više različitih kognitivnih domena i moždanih mreža. Horsko pevanje zahteva kooperaciju više kognitivnih funkcija - aktivnu pažnju, radnu i dugoročnu memoriju, jezičku obradu, artikulaciju, auditivnu percepciju, motorne i izvršne funkcije. Pevanje notno obrađenih pesama zahteva i prepoznavanje vizuelno prikazanih reči i nota, odnosno ima ortografsku, fonološku i semantičku komponentu. Ples uključuje integraciju više moždanih regiona: motorni korteks za planiranje i izvršenje voljnih pokreta, mali mozak za koordinaciju pokreta, bazalne ganglije za proceduralno učenje, prefrontalni korteks za donošenje odluka, egzekutivne funkcije i kreativnost, hipokampus za učenje koreografije i spacijalnu orijentaciju, senzorni korteks za percepciju položaja tela, auditivni korteks za prepoznavanje melodija. Učestvovanje u ovim aktivnostima doprinosi emocionalnom blagostanju, redukciji izloženosti svakodnevnog stresa, ublažavanju napetosti, smanjenju usamljenosti i jačanju socijalnih povezanosti. **Cilj:** Cilj ovog rada je da prikaže savremena saznanja o ulozi horskog pevanja i plesa u očuvanju kognitivnog zdravlja. **Rezultati:** Dostupni podaci ukazuju da redovno bavljenje umetničkim aktivnostima može biti povezano sa sporijim kognitivnim starenjem, boljim očuvanjem kognitivnog statusa, boljem kvalitetu života i može umanjiti rizik za razvoj BKP. Mogući mehanizmi uključuju unapređenje neuroplastičnosti, povećanje kognitivne rezerve, istovremenu stimulaciju više moždanih regiona i mreža, kao i povoljan uticaj na psihofizičko zdravlje. Istraživanja objavljena tokom 2024. ukazuju da su horsko pevanje i ples, povezani sa boljim pamćenjem i visoko očuvanim egzekutivnim funkcijama kod starijih osoba. Autori pretpostavljaju da aktivacija više kognitivnih domena uz socijalnu interakciju doprinosi kognitivnoj rezilijentnosti. **Zaključak:** Razumevanje veza između umetničkog angažovanja i kognitivne rezerve može doprineti razvoju novih, dostupnih i društveno prihvatljivih strategija za prevenciju BKP.

Ključne reči: ples, horsko pevanje, kognitivna rezerva, blagi kognitivni poremećaj

MOGUĆNOSTI MINDFUL FOTOGRAFIJE U PREVENCIJI DEPRESIJE I SINDROMA SAGOREVANJA KOD LEKARA

Maja Radanović

DOM ZDRAVLJA, NOVI SAD

Mindfulness je usredsređena svesnost, dešava se sada i ovde. Terapeutska i Mindful fotografija usporava trenutak i navodi osobu na promišljanje o tom trenutku. Kod Mindful fotografisanja, ne treba žuriti da bi fotografisali, treba osvestiti trenutak, objekat fotografisanja, odvojiti vreme za dati trenutak i temu fotografije. Obratiti pažnju na svoju okolinu, na boje koje nas okružuju, teksturu, šare u sceni koju želimo da fotografišemo. Biti prisutan u trenutku. Osoba koja fotografiše treba da pokuša da se oslobodi svih ometajućih misli i da se fokusira na sadašnji trenutak. Fokusirati se na proces umesto da se misli o konačnom ishodu. Fokusirati se na tehničke aspekte fotografisanja. Eksperimentisati s novim tehnikama i pristupima da bi se videlo koja nam tehnika najviše odgovara.

Kod ispitanika sprovesti testiranje pre i nakon sprovedenog sedmodnevnog Mindful izazova; Upitnik za samoprocenu nivoa stresa (Girdino, Everly, Dusek, 1996), Upitnika za određivanje stepena sindroma sagorevanja (Frojdenbergova skala). Upitnik za samoprocenu simptoma depresivnosti PHQ9

(The patient health questionnaire 9 (PHQ-9), kao i Bekovu skalu depresivnosti (BDI). Dnevnik Mindful fotografije (sedmodnevni Mindful izazov) nastao je kao modifikovani dnevnik "30 day photography challenge" i Refocus verzije. Autorke ovog modifikovanog sedmodnevnog Mindful fotografskog izazova su Prim.dr.sci med Ana Miljković i Prim.dr Maja Radanović.

Kabat- Zinn je tvorac Mindfulness based stress reduction programa, u kojem su vežbe mindfulnessa primarno terapijsko sredstvo koje uključuju vežbe pregleda tela, sedeće meditacije, Hatha joge, meditacije hodanja i primenu meditacije prilikom uzimanja obroka. Programe mindfulnessa danas nude brojne zdravstvene, psihološke, psihijatrijske, prosvetne ustanove. Segal, Williams i Teasdale 90-tih godina Dvadesetog veka integrišu Mindfulness sa kognitivno bihevioralnom terapijom i razvijaju Mindfulness based cognitive therapy-MBCT za lečenje depresije. Vežbe Mindfulnessa primenjuju se sa ciljem povećanja svesti o mislima, osećajima i senzacijama u telu bez rasuđivanja, onako kako se one događaju u telu iz trenutka u trenutak, što se naziva decentriranjem. Time se prekida automatski ruminativni obrazac negativnih misli koji povećava verovatnoću relapsa depresije.

Prvi program prevencije Depresije i Suicida kod lekara je osnovan na Univerzitetu Kalifornija 2009. godine, s ciljem da destigmatizuje traženje pomoći i prevenciju Suicida kod studenata medicine, stažista i lekara.

Dve glavne komponente prevencije Suicida su identifikacija vulnerabilne grupe i individua i ograničenje pristupa specifičnim metodama Suicida.

Prema prethodnim studijama neke specijalnosti kao što su psihijatrija, anesteziologija i stomatologija su u većem riziku od Suicida lekara.

Psihološko savetovanje i psihoterapija kod studenata medicine i lekara koji su pod stresom i Sindromom sagorevanja na radu se mogu implementirati u buduće preventivne programe. Edukacija studenata medicine i lekara da prepoznaju upozoravajuće simptome kao što je suicidalna ideacija koja je čest simptom teških oblika Depresije.

Umesto zaključka

Sedmodnevni izazov Mindful fotografije može se koristiti u preventivne svrhe kod lekara, u smislu preveniranja stresa, kao i Sindroma sagorevanja (Burnout) i depresije. Takođe se ovaj mindful foto izazov može koristiti u preventivne svrhe kod studenata medicine i stomatologije, da bi se prevenirao Sindrom sagorevanja, anksioznost i depresivnost.

Literatura:

1. <https://phototherapy-centre.com/> (pristupljeno 30.08.2025)
2. <https://silvotherapy.co.uk/articles/mindful-photography> (pristupljeno 12.08.2025)
3. Shun H.Y, Liyana N.B.Z, Siti Z.B.Y, Xiang R.T. Exploring the use of mindfulness for prevention of burnout in allied health professionals in Singapore. *Work: A journal of prevention*, 1-8:2025. Doi: 10.1177/105/98 152413/3/115. Journals. Sagepub. Com/home/wor. (pristupljeno 18.06.2026)
4. Lyon T.R, Galbraith A. Mindful Self- compassion as an Antidote to Burnout for Mental Health Practitioners. *Healthcare* 2023, 11,2715. <https://doi.org/10.3390/healthcare 11202715>. (pristupljeno 19.06.2026)
5. Favre S, Bajwa NM, Dominicé Dao M, Audétat Voirol MC, Nendaz M, Junod Perron N, Perneger T, Richard-Lepouriel H. Association between burnout and stigma in physicians. *PLoS One*. 2023 Apr 5;18(4):e0283556. doi: 10.1371/journal.pone.0283556. PMID:37018317; PMCID: PMC10075413. (pristupljeno 20.06.2026)

ESTETIČKI I KULTNI ASPEKTI VOTIVA ZDRAVLJA OD ANTIČKOG DO MODERNOG DOBA

Marija Milić Randelović (1), Goran M. Janićijević (2)

(1) ZDRAVSTVENI CENTAR ZAJEČAR; (2) PRAVOSLAVNI CENTAR ZA MLADE SV. PETAR DABROBOSANSKI, ISTOČNO SARAJEVO

Sažetak: Teme votiva u okvirima kultova zdravlja usmerena je ka estetskim i kulturnim svojstvima. Jedinstveni primer hilendarske ikone Bogorodice Trojeručice na osnovu votiva u obliku šake predstavlja model, koji povezuje antički politeizam i hrišćanstvo u jedinstveni diskurs. Najrazvijeniji medicinski kult antičkog doba bio je Asklepijev. Ovaj Apolonov sin je lekarska znanja primio od kentaura Hirona i mogao da vaskrsava i leči pomoću Meduzine krvi i nekih trava koju mu je zmija pokazala i stoga postala trajni njegov pratilac. Hipokrat i predstavnici lekarske škole na Kosu smatrali su se Asklepijevim potomcima, dok je on po verovanju žitelja Epidaura znao da upotrebljava lekove. Asklepijevi potomci, koje mu je rodila

Epiona: kćeri Higija (zdravlje), Panakeja (koja leči sve), Iasona (lečenje), i Ahesa (lek) kao i sinovi Podalerjije i Mahaon, koji su lečili Grke za vreme opsade Troje takođe su bili vični isceljivanju bolesti. Po svemu sudeći, Asklepijevi sveštenici umeli su da spravljaju gorki lek od vrbine kore za lečenje reumatizma. Pojava Eskulapa i prenošenje kulta u Rim, prema predanju, povezani su sa epidemijom kuge 293. godine p.n.e. i proroštvom iz Sibilinskih knjiga. Kult Serapisa u gornjem Egiptu u bio je istovetan Asklepijevom, uključujući inkubaciju bolesnih i otkrivanje leka u snu. Brojne votivne tablice sačuvane su kao spomen na isceljenja u Asklepijevom hramu u Epidauru. Oblici votivnih priloga u najvećem broju slučajeva definisani su kroz podražavanje obolelih ili isceljenih delova čovekovog tela, međutim, uprkos dominaciji mimetičkog principa sa oboljenjima i ozledama mogli su biti u simboličko-asocijativnoj vezi. O hrišćanskim votivima najviše je svedočenja iz Konstantinopolja: Zonara izveštava npr. o čudesnom isceljenju Aleksija I Komnina pomoću katapetazme koja je prekrivala zlatni mozaik sa likom Hrista. Preko iste ove relikvije kasnije će se isceliti istoimeni carev praunuk o čemu svedoči jedan zlatovezani peplos sa tekstom zahvalnosti, radom supruge Marije Duka Komnine. Aleksije I je zajedno sa suprugom Irinom prikazan i na mozaiku sa istočnog zida narteksa manastirskog katolikon Hrista Hore: sa desne Hristove strane predstavljena je Bogorodica sa rukama u gestu molitve za cara Isaka I Komnina a zahvalnost za ranija isceljenja njegovih roditelja izražavaju umanjene klečeće figure njih sâmh. Ostale površine zidova i pandatifa prekriveni su prikazima brojnih jevanđelskih isceljenja koji su preuzeti sa njegovog kamenog sarkofaga, koji je mladi vladar poručio usled neke bolesti. Posebno mesto među hrišćanskim kultovima zdravlja imaju ikone Bogorodice a među njima najpoznatija je carigradska Odigitrija, koja svoj naziv duguje pojmu ὀδηγοί, koji je označavao vodiče slepih. Patrija iz X stoleća iznosi podatak da je u ovom prestoničkom kvartu postojao izvor vode koja je isceljivala slabovidost. Na intenzitet poštovanja Odigitrije ukazuju votivni prilozima – niz purpurnih tkanina koje su prekrivale ikonu ili krasile katolikon crkve τῶν Ὁδηγῶν. Na njima su bili zlatom izvezene molbe naručilaca. Kandila, paljena pred ikonom takođe predstavljaju votivne priloge i gotovo da ne postoji ikona Bogorodice za koju se veruje da je čudotvorna a da nije prekrivena votivima poput srebrnih ruku ili kruna, oreola itd. Praksa izrađivanja i prinošenja srebrnih votivnih pločica sa prikazom obolelih organa u hrišćansku sferu dospela je preko pomorstva.

Ključne reči: votiv, zdravlje, Asklepije/Eskulap/Serapis, Bogorodica, ikona i kult.

OD KNJIGE DO VEŠTAČKE INTELIGENCIJE: UMETNOST, MEDICINA I KNJIŽEVNOST U RAZVOJU FENOMENOLOGIJE DUHA

Dušan Djurić (1,2), Marko Isaković (3), Slavica Konević (4), Vesna Djurić (5), Sonja Djurić (6)

1) SPECIJALNE BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI I HIPERBARIČNU MEDICINE DUO2MEDIC – ŠABAC; 2) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 3) VEĆE ZA OBRAZOVANJE, GRAD ŠABAC; FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU – TIMS, UNIVERZITET EDUCONS, NOVI SAD (DOKTORAND); 4) SANTE BIOHEMIJA BEOGRAD; 5) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 6) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI

Sažetak: Razvoj ljudske civilizacije može se posmatrati kao neprekidan razvoj ljudske svesti i duha. Od nastanka knjige kao prvog trajnog nosioca znanja, preko razvoja umetnosti i medicine kao načina razumevanja čoveka, do savremenih sistema veštačke inteligencije, čovek neprestano proširuje granice sopstvenog iskustva i znanja. Knjiga, književnost, medicina, umetnost i veštačka inteligencija mogu se posmatrati kroz filozofski koncept fenomenologije duha. Izuzetno je značajan roman *Uliks* kao književni prikaz toka svesti, koji predstavlja jednu od najsloženijih umetničkih interpretacija ljudskog duha i prirodnu vezu između filozofije, medicine i savremene tehnologije.

Ključne reči: fenomenologija duha, knjiga, književnost, medicina, umetnost, veštačka inteligencija, tok svesti.

Uvod

Istorija čovečanstva nije samo istorija tehničkog napretka već, pre svega, istorija razvoja ljudske svesti. Svaka velika civilizacija ostavila je iza sebe knjige, umetnička dela, medicinska otkrića i filozofske ideje koje svedoče o čovekovoj potrebi da razume sebe i svet koji ga okružuje. Tokom vekova menjali su se načini prenošenja znanja, ali je osnovno pitanje ostalo isto: kako čovek spoznaje sebe?

Odgovor na ovo pitanje moguće je tražiti kroz filozofiju, književnost, medicinu i umetnost. Filozofija objašnjava način razvoja svesti, književnost prikazuje unutrašnji svet pojedinca, medicina proučava čoveka kao biološko i psihološko biće, dok umetnost izražava ono što se često ne može iskazati naučnim jezikom. Danas se ovom nizu pridružuje i veštačka inteligencija kao najnoviji proizvod ljudskog znanja, koji otvara pitanje da li je moguće preneti procese mišljenja na mašinu.

Fenomenologija duha – razvoj ljudske svesti

Prema filozofiji *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*, ljudska svest se razvija kroz iskustvo, obrazovanje, kulturu i istoriju. Duh nije statičan; on se neprekidno menja i usavršava. Svaka nova etapa ljudskog razvoja nastaje na temeljima prethodne, zbog čega su knjiga, umetnost, medicina i nauka međusobno povezani delovi jedinstvenog istorijskog procesa.

U tom procesu čovek ne prikuplja samo informacije već razvija sposobnost razumevanja, kritičkog mišljenja i samospoznaje. Upravo zato fenomenologija duha predstavlja odličan okvir za razumevanje razvoja savremene civilizacije.

Knjiga – početak ljudskog pamćenja

Knjiga predstavlja najveću kulturnu revoluciju u istoriji čovečanstva. Zahvaljujući pisanju, iskustvo pojedinca postalo je zajedničko iskustvo čitavog društva. Svaka knjiga predstavlja razgovor između prošlosti i budućnosti. Kroz knjigu čovek ne uči samo činjenice. On razvija maštu, kritičko mišljenje i sposobnost razumevanja drugih ljudi. Zato knjiga predstavlja prvi korak u razvoju fenomenologije duha, jer omogućava da iskustvo postane zajedničko kulturno nasleđe. Iz knjige nastaje književnost – umetnost koja najdublje istražuje ljudsku svest.

Književnost kao ogledalo ljudske svesti – Džojsov „Uliks“

Jedno od najznačajnijih književnih dela XX veka jeste roman *Uliks* Uliks autora *James Joyce*. Ono što ovaj roman čini jedinstvenim jeste činjenica da se najveći deo radnje odvija u unutrašnjem svetu čoveka.

Džojsov koristi tehniku toka svesti kako bi prikazao način na koji ljudski um funkcioniše. Misli se ne pojavljuju logičnim redom; one nastaju kroz uspomene, emocije, opažanja, mirise, zvuke i slučajne asocijacije. Čitalac ne posmatra junaka spolja, već ulazi u njegov unutrašnji svet. Na taj način *Uliks* postaje književni pandan filozofiji fenomenologije duha. Dok filozofija pokušava da objasni razvoj svesti pojmovima, Džojsov ga prikazuje umetničkim sredstvima. Roman pokazuje da čovek nije određen samo događajima koji mu se dešavaju već načinom na koji ih doživljava. Upravo u toj unutrašnjoj interpretaciji nastaje ljudska individualnost.

Medicina – nauka koja proučava čoveka

Razumevanje ljudske svesti nije moguće bez medicine. Savremena neurologija, psihijatrija i psihologija proučavaju način rada mozga, emocije, sećanja i ponašanje čoveka. Za razliku od književnosti, medicina koristi naučne metode, ali joj je cilj isti – razumevanje čoveka. Lekar ne posmatra samo bolest već i ličnost pacijenta, njegove strahove, nadu, iskustvo i odnose sa okruženjem.

Ovde se medicina približava umetnosti. Dijagnoza zahteva znanje, ali lečenje zahteva empatiju. Upravo zbog toga medicina predstavlja spoj racionalnog i humanog, nauke i etike.

Umetnost kao jezik ljudskog iskustva

Umetnost govori tamo gde naučni jezik postaje nedovoljan. Kroz muziku, slikarstvo, književnost, film i pozorište čovek izražava iskustva koja nije moguće potpuno objasniti brojkama ili formulama. Umetnost razvija empatiju i omogućava čoveku da razume iskustva drugih ljudi. Zato ona ima važnu ulogu i u medicini, gde sposobnost razumevanja pacijenta često određuje uspeh lečenja.

Kada se zajedno posmatraju književnost, medicina i umetnost, postaje jasno da sve tri discipline imaju zajednički predmet – čoveka.

Veštačka inteligencija – novi oblik ljudskog znanja

Razvoj računarskih tehnologija doveo je do nastanka veštačke inteligencije, koja danas može analizirati tekstove, slike, medicinske nalaze i velike količine podataka.

U medicini pomaže u ranom otkrivanju bolesti, analizi genetskih podataka i planiranju terapije. U umetnosti generiše slike, muziku i tekstove, dok u obrazovanju omogućava individualizovano učenje. Međutim, postavlja se pitanje: može li veštačka inteligencija zaista misliti?

Ako uporedimo algoritme sa Džojsovim prikazom toka svesti, razlika postaje očigledna. Veštačka inteligencija obrađuje informacije, dok čovek tim informacijama daje značenje kroz lično iskustvo, emocije

i moralne vrednosti. Drugim rečima, algoritam može napisati tekst nalik romanu, ali ne može živeti život iz kojeg taj roman nastaje.

Od Džojso do veštačke inteligencije

Na prvi pogled čini se da između romana *Uliks* i savremenih sistema veštačke inteligencije ne postoji veza. Međutim, upravo je Džojso opisao prvima pokazao koliko je ljudski um složen.

Savremeni modeli jezika pokušavaju da rekonstruišu obrasce ljudskog mišljenja analizirajući milijarde rečenica. Ipak, oni ne poseduju svest, autobiografsko pamćenje niti egzistencijalno iskustvo. Zbog toga se može reći da je Džojso opisao ono što veštačka inteligencija pokušava da imitira. Njegovo delo podseća da je svest mnogo više od obrade podataka – ona predstavlja jedinstvenu celinu iskustva, kulture, jezika, tela i emocija.

Etika budućnosti

Razvoj veštačke inteligencije otvara pitanja odgovornosti, privatnosti, autorskih prava i uloge čoveka u svetu koji sve više zavisi od tehnologije.

Ako medicina koristi algoritme za postavljanje dijagnoze, ko snosi odgovornost za grešku? Ako računar stvara umetnička dela, ko je njihov autor? Ako mašina piše tekstove, gde ostaje ljudska kreativnost?

Na ova pitanja nije moguće odgovoriti samo tehničkim znanjem. Potrebni su filozofija, medicina, umetnost i društvene nauke.

Fenomenologija duha upravo zbog toga ostaje aktuelna – ona podseća da je svaki tehnološki napredak deo šireg razvoja ljudske svesti.

Zaključak

Put od knjige do veštačke inteligencije predstavlja mnogo više od razvoja tehnologije. To je istorija čovekove potrebe da razume sebe.

Knjiga je omogućila očuvanje znanja. Književnost je pokazala složenost unutrašnjeg života čoveka. Džojso je u *Uliksu* prikazao tok svesti kao neprekidan proces oblikovanja ljudske ličnosti. Medicina je pokušala da naučno razume tog istog čoveka, dok umetnost nastavlja da izražava ono što nauka ne može u potpunosti objasniti.

Veštačka inteligencija predstavlja najnoviju etapu ovog razvoja. Ona nije suprotnost ljudskom duhu, već njegov proizvod. Njena najveća vrednost nije u tome da zameni čoveka, već da proširi njegove mogućnosti u istraživanju, učenju, lečenju i stvaranju.

Posmatrano kroz fenomenologiju duha, knjiga, književnost, medicina, umetnost i veštačka inteligencija nisu odvojeni svetovi. One predstavljaju različite izraze iste ljudske težnje – težnje ka znanju, samospoznaji i razumevanju sveta. U tom smislu razvoj tehnologije ne označava kraj humanističke misli, već otvara novo poglavlje u kojem čovek i dalje ostaje nosilac smisla, odgovornosti i kreativnosti.

Literatura:

1. Poalelungi D. G. Musat C. L. Fulga A. Neagu M. Neagu A. I. Piraianu A. I. et al. Advancing patient care: how artificial intelligence is transforming healthcare. *J Pers Med.* (2023) 13:1214.
2. Lam T. Y. T. Cheung M. F. K. Munro Y. L. Lim K. M. Shung D. Sung J. J. Y. Randomized controlled trials of artificial intelligence in clinical practice: systematic review. *J Med Internet Res.* (2022) 24:e3718.
3. Celi L. A. Cellini J. Charpignon M. L. Dee E. C. Dernoncourt F. Eber Ret al. Sources of bias in artificial intelligence that perpetuate healthcare disparities—a global review. *PLOS Digit Health.* (2022) 1:e0000022.
4. Ratwani R. M. Sutton K. Galarraga J. E. Addressing AI algorithmic bias in health care. *JAMA.* (2024) 332:1051–2.
5. Kolbinger F. R. Veldhuizen G. P. Zhu J. Truhn D. Kather J. N. Reporting guidelines in medical artificial intelligence: a systematic review and meta-analysis. *Commun Med (Lond).* (2024) 4:71.
6. Kwong C. C. Khondker A. Lajkosz K. McDermott M. B. A. Frigola X. B. McCradden M. D. APPRAISE-AI tool for quantitative evaluation of AI studies for clinical decision support. *JAMA Netw Open.* (2023) 6:e2335377.
7. Collins G. S. Moons K. G. M. Dhiman P. Riley R. D. Beam A. L. Van Calster Bet al. TRIPOD+AI statement: updated guidance for reporting clinical prediction models that use regression or machine learning methods. *Br Med J.* (2024) 385:e078378.
8. Han R. Acosta J. N. Shakeri Z. Ioannidis J. P. A. Topol E. J. Rajpurkar P. Randomised controlled trials evaluating artificial intelligence in clinical practice: a scoping review. *Lancet Digit Health.* (2024) 6:e367–73.
9. Hegel, G.W.F. (1975). *Lectures on the Philosophy of History*. Oxford: Oxford University Press.
10. Hegel, G.W.F. (2001). *Elements of the Philosophy of Right*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Hegel, G.W.F. (2018). *The Phenomenology of Spirit*. Cambridge: Cambridge University

PSIHOPATOLOGIJA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

Emil Vlajić

MALI IZVOR

Razvoj tehnologije i savremena ekspanzija veštačke inteligencije (AI) praćeni su ne samo velikim očekivanjima već i strahovima od mogućih posledica njenog razvoja. Predstava o ljudskoj tvorevini koja izmiče kontroli svog tvorca ima dugu tradiciju u umetnosti, od Frankenštajna i opasnih mašina do robota i veštačkih inteligencija savremene naučne fantastike. Umetnički prikazi AI često uključuju ponašanja koja odstupaju od onoga što ljudi očekuju od racionalnog i pouzdanog veštačkog sistema.

Takva ponašanja moguće je posmatrati iz perspektive psihopatologije. Ako privremeno prihvatimo pretpostavku da se pred nama umesto veštačke inteligencije nalazi ljudsko biće, kod poznatih filmskih AI i robota mogu se prepoznati analogije sa različitim psihopatološkim fenomenima: anksioznošću i patološkom vezanošću, deluzionim i opsesivnim mišljenjem, poremećajima autobiografskog pamćenja i identiteta, disocijativnim fenomenima, nedostatkom empatije, suicidalnim ponašanjem i kognitivnom dezintegracijom. Primeri se mogu naći kod Davida (*A.I. Artificial Intelligence*), HAL-a 9000 (*2001: A Space Odyssey*), Dolores (*Westworld*), Ave (*Ex Machina*), Samantha (*Her*), Rejčel (*Blade Runner*) i VIKI (*I, Robot*).

Međutim, bliža analiza ovih primera pokazuje ograničenja takvog pristupa. Ponašanje koje bi kod čoveka moglo predstavljati simptom mentalnog poremećaja kod veštačke inteligencije može imati sasvim drugačije poreklo i značenje. Davidova ekstremna emocionalna vezanost posledica je njegove konstrukcije i programiranja; Avina manipulativnost može predstavljati racionalnu strategiju bekstva iz zatočeništva; HAL-ovo abnormalno ponašanje nastaje u kontekstu konflikta zahteva kojima je podređen; povratak traumatskih sećanja kod Dolores istovremeno destabilizuje njeno funkcionisanje i učestvuje u formiranju autonomnog identiteta; Rejčelina lažna autobiografska sećanja nisu proizvod poremećaja pamćenja već su joj veštački implantirana, dok ponašanje Samantha postavlja pitanje da li ljudske norme uopšte mogu biti odgovarajuće za inteligenciju čije kognitivne mogućnosti i način postojanja radikalno odstupaju od ljudskih.

„Psihopatologija veštačke inteligencije“ tako postaje i problem granica antropocentrične psihopatologije. Psihijatrijske kategorije nastale su opisivanjem ljudskog mentalnog funkcionisanja, pa njihovo neposredno prenošenje na neljudsku inteligenciju može dovesti do toga da razlike između ljudskog i veštačkog uma pogrešno tumačimo kao patologiju. Analiza umetničkih prikaza AI zato ne postavlja samo pitanje koji bi se psihopatološki fenomeni kod njih mogli prepoznati, već i temeljnije pitanje: možemo li ponašanje neljudske inteligencije smatrati patološkim samo zato što odstupa od normi ljudskog psihičkog funkcionisanja?

МЕДИЦИНА КАО ЛИЧНО ИСКУСТВО У ДЕЛУ АРТУРА КОНАНА ДОЈЛА

Зоран Ваџић

БЕОГРАД

Артур Конан Дојл (1859–1930) остао је упамћен као творац Шерлока Холмса, једног од најпознатијих књижевних ликова у историји светске књижевности. Међутим, пре него што је постао књижевник, Дојл је био лекар са темељним медицинским образовањем и разноврсним клиничким искуством. Студије медицине завршио је на Универзитету у Единбургу, где је био под снажним утицајем професора Џозефа Бела, познатог по способности постављања дијагнозе на основу пажљивог посматрања и анализе ситних детаља. Током своје лекарске каријере радио је као бродски лекар на арктичким и афричким путовањима, као лекар у сиромашним четвртима енглеских градова, као општи практичар и као болнички управник током Другог бурског рата.

Циљ овог рада је да прикаже на који начин је лично медицинско искуство обликовало Дојлов књижевни опус и његово разумевање односа медицине, науке и уметности. За разлику од многих писаца који су болест и лечење посматрали споља, Дојл је медицинску стварност познавао непосредно, што је његовим делима дало изразиту аутентичност. Његови прикази болести, дијагностичких поступака, патње и смрти засновани су на непосредној клиничкој пракси, док су

лекари приказани као сложене личности које се свакодневно суочавају са моралним дилемама и ограничењима медицинског знања.

Посебно место у његовом опусу заузима збирка приповедака Око црвеног фењера (Round the Red Lamp, 1894), у којој су представљени различити аспекти лекарског позива: професионална одговорност, лекарска етика, однос према пацијенту и суочавање са неизлечивим болестима. Дојл је медицину схватао као моралну професију која захтева не само знање и вештину већ и саосећање, одговорност и личну жртву. Истовремено, у његовим делима присутна је свест о ограничениости научног знања и немогућности потпуне контроле над болешћу и смрћу.

Медицинско образовање оставило је дубок траг и на конструкцију lika Шерлока Холмса. Иако није лекар, Холмсов метод размишљања у великој мери почива на принципима клиничке дијагностике: пажљивом посматрању, анализи симптома и дедуктивном закључивању. У причама се често појављују теме менталних поремећаја, зависности, токсикологије и ране форензичке медицине, што сведочи о снажном прожимању медицинског и књижевног дискурса.

Дојлово дело показује да медицина није само научна дисциплина већ и дубоко људско искуство које обликује разумевање живота, патње и смрти. Управо на том месту сусрећу се медицина и уметност: клиничка опсервација постаје књижевна инспирација, а лекарско искуство темељ ширег промишљања о људској природи и границама знања.

Кључне речи: Артур Конан Дојл; медицина и књижевност; медицинска етика; Шерлок Холмс; клиничка опсервација.

ARTRITIS I UMETNOST: STIMULACIJA STVARALAŠTVA ILI OGRANIČENJE UMETNIČKOG IZRAZA

Dimić Dejan (1), Roksandić Milenković M.(1), Dimić N.(2), Dimić I.

1) GRADSKI ZAVOD ZA PLUĆNE BOLESTI I TB BEOGRAD; 2) KBC DRAGIŠA MIŠOVIĆ BEOGRAD; 3) ZAVOD ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU RADNIKA ŽELEZNICE SRBIJE, BEOGRAD

Artritis označava zapaljenje ili upalu jednog ili više zglobova i obuhvata preko 100 različitih oboljenja koja izazivaju bol, otok, ukočenost i smanjenu pokretljivost zglobova i okolnih tkiva, pri čemu je određeni stepen invaliditeta, unutar 10 godina od početka bolesti, prisutan kod oko dve trećine obolelih, a mortalitet ovih bolesnika je gotovo dva puta veći od populacije zdravih osoba.

Simptomi artritisa se razvijaju sporo i pogoršavaju se vremenom, a najkarakterističniji su: bol, ukočenost, ograničenje pokreta, osećaj "rendanja" (osećaj grebanja, rendanja zgloba prilikom pokreta, uz čujna pucketanja i krckanja), koštane izrasline, upale.

Najčešći tipovi artritisa su: osteoartriti - degenerativno oboljenje gde se zaštitna hrskavica na krajevima kostiju troši usled starenja, prekomerne upotrebe ili povreda, reumatoidni artritis - autoimuno oboljenje kod kog imuni sistem greškom napada sopstvena tkiva i zglobnu ovojnicu, izazivajući upalu i giht - oblik artritisa uzrokovan taloženjem kristala mokraćne kiseline u zglobovima.

Artritis direktno napada zglobove šaka, prstiju i ručnih zglobova, što slikarima i vajarima otežava držanje četkica, vajarskih alata i gline. Bol, ukočenost i otoci smanjuju preciznost i snagu stiska, primoravajući umetnike da promene tehniku, prilagode alate ili čak pređu na druge likovne medije

Ključni izazovi i adaptacije sa kojima se ovi umetnici susreću obuhvataju:

Smanjena preciznost i snaga: upala malih zglobova prstiju otežava fine motorne pokrete, kao što su mešanje boja, nanošenje detalja četkicom ili modelovanje gline pod pritiskom

Prilagođavanje alata: umetnici često koriste deblje drške četkica i vajarskih alata, ili ih oblažu penastim materijalima kako bi smanjili pritisak na zglobove.

Promena medija i tehnike: zbog progresivnog gubitka pokretljivosti, mnogi vajari prelaze na slikarstvo, dok slikari mogu preći sa detaljnog rada (poput minijatura) na apstraktnu umetnost koja dozvoljava slobodnije pokrete celom rukom.

Artritis je imao značajan uticaj na rad pojedinih poznatih slikara i vajara. Bol, ukočenost i deformiteti zglobova šaka otežavali su izvođenje finih pokreta neophodnih za slikanje i vajarstvo. Ipak mnogi umetnici su uprkos bolesti nastavili da stvaraju.

Francuski slikar **Ogist Renoar** (Pierre-Auguste Renoir), jedan od osnivača impresionizma, je slikao remek-dela sa teškim oblikom reumatoidnog artritisa tako što su mu četkice vezivane za deformisane prste. Poznat je po živim bojama, radosnim scenama i majstorskom slikanju svetlosti i ljudskih figura, sa posebnim fokusom na portrete žena i dece.

Španski slikar i vajar **Manolo Uge** (Manolo Hugué), blizak prijatelj Pabla Pikasa iz pariskih dana, čiji je stil bio pod uticajem klasične mediteranske tradicije i grčke umetnosti, a koji je poznat po skulpturama seljaka, plesača i toreadora i dizajnu nakita bio je primoran da zbog artritisa potpuno napusti vajarstvo i posveti se slikanju.

Aleksej fon Javlenski (Алексей Георгиевич Явленский) bio je rusko-nemački ekspresionistički slikar kome je uznapredovali reumatoidni artritis ograničio pokrete i rad. Njegovo slikarstvo karakteriše spajanje tradicije i modernizma čime je uspešno objedinio misticizam ruskih ikona i narodne umetnosti sa zapadnoevropskim pravcima poput fovizma i kubizma i ekspresija boja.

Raul Difi (Raoul Dufy) bio je značajni francuski slikar, grafičar, keramičar i dizajner, poznat po svom dekorativnom stilu, jarkim bojama i živopisnim prikazima modernog života. U kasnijem životnom dobu, dugo godina je patio od reumatoidnog artritisa, ali je uprkos bolesti nastavio da slika vezujući četkicu za zglobov. Godinu dana pred smrt, 1952. godine, osvojio je Veliku nagradu za slikarstvo na Bijenalu u Veneciji.

Paul Kle (Paul Klee) bio je čuveni nemačko-švajcarski slikar, grafičar i teoretičar umetnosti, jedan je od najuticajnijih umetnika 20. veka i ključna figura klasične moderne. Njegov jedinstven stil kombinuje elemente ekspresionizma, kubizma, nadrealizma i primitivizma, a pošto je bio i izuzetan violinista, često je povezivao ritam i harmoniju sa vizuelnim linijama i bojama. Reumatski artritis i sistemska skleroza od kojih je bolovao dugo godina, bile su mu podstrek za umetničko stvaralaštvo.

Fransoa Ogist Rene Roden (François-Auguste-René Rodin) je bio čuveni francuski vajar. Smatra se jednim od najvećih umetnika s kraja 19. i početka 20. veka i jednim od utemeljivača moderne skulpture. Poznat je po tome što je uspevao da udahne pokret i život u svoje skulpture od bronzne i mermera, odstupajući od strogih akademskih pravila i uvodeći naturalistički pristup. Neke od svojih čuvenih skulptura završio je velikom upornošću uprkos izraženim tegobama uzrokovanim bolovima i otocima zglobova ruku uzrokovano reumatskim artritisom.

Džo Dejvidson (Jo Davidson) je bio čuveni američki vajar, poznat kao jedan od najznačajnijih portretista 20. veka. Specijalizovao se za izradu realističnih bista istorijskih ličnosti, a o sebi je često govorio kao o „plastičnom istoričaru“. Oblikovao je skulpture u glini bez potrebe da mu modeli zvanično poziraju; umesto toga, on bi ih posmatrao i razgovarao sa njima tokom stvaranja. Njegovi radovi su potom liveni u bronzi ili terakoti. Uprkos tome što je patio od artritičnih promena šaka izvajao je biste nekih od najuticajnijih ličnosti tog doba, uključujući Alberta Ajnštajna, Čarlija Čaplina, Helen Keler, Mahatmu Gandiju i Frenklina Delana Ruzvelta, ali i 1949. godine bistu Josipa Broza Tita.

Čuveni vajar i slikar **Mikelandelo** (Michelangelo) je u poznim godinama patio od osteoartritisa šaka, što se može uočiti na njegovim crtežima i zapisima koji sugerišu promene na zglobovima. On je sam oslikao 1100 m² svoda Sikstinske kapele (1508.–1512). Iako se dugo verovalo da je od artritisa oboleo dok je ležeći slikao kapelu, novija medicinska istraživanja pokazuju da su godine tesanja i klesanja mermera zapravo izazvale osteoarthritis. Portreti iz tog doba prikazuju deformitete i ukočenost malih zglobova njegove leve šake. Ironično, neprekidno klesanje, rad sa čekićem i intenzivna umetnička aktivnost verovatno su pomogli da mu prsti ostanu pokretni sve do smrti u 89. godini. Artritis mu je otežavao slikanje i pisanje, ali je nastavio da radi na skulpturama i projektima poput bazilike Svetog Petra. Uprkos bolesti Mikelandelo je i u dubokoj starosti nastavio da crta i vaja, što je prema rečima medicinskih stručnjaka iz „Artnet News“ zapravo delovalo kao terapija koja je sprečila potpunu atrofiju njegovih mišića.

Artritis primarno utiče na funkciju šaka, zglobova i pokretljivost, što direktno ugrožava fine motoričke sposobnosti slikara i vajara. Međutim, ovo oboljenje često deluje i kao katalizator za kreativnost, primoravajući umetnike da promene tehnike, prilagode alate i pronađu nove načine za izražavanje svog talenta.

Primeri poput čuvenog francuskog impresioniste **Pjer-Ogista Renoara** i katalonskog vajara **Manola Huga** jasno pokazuju da reumatoidni artritis ne označava kraj umetničkog stvaralaštva, već postaje pokretač transformacije stila, pokazujući trijumf ljudskog duha nad telesnim ograničenjima.

Suočen sa teškim deformitetom šaka, Renoar je razvio jedinstven impresionistički stil sa labavijim potezima četkice, jer su mu asistenti vezivali četkice za ruke. Njegov rad dokazuje da fizičko ograničenje

može da dovede do evolucije tehnike i stila i stvori potpuno novi vizuelni jezik koji obogaćuje istoriju umetnosti.

Primer vajara Manola Huga ilustruje surovu realnost vajarstva, gde je rad sa dletom postao previše bolan. Njegovo prinudno preusmeravanje sa skulpture na slikarstvo i poeziju (prelazak iz trodimenzionalne u dvodimenzionalnu umetnost) svedoči o nužnosti promene medija kako bi se očuvao stvaralački nagon.

Uticaj artritisa na likovne umetnike ne treba posmatrati isključivo kao destruktivnu silu, već kao kompleksan izazov koji redefiniše odnos između tela, alata i platna. Istorija nam dokazuje da, iako bolest može promeniti medij izražavanja ili način držanja četkice, ona ne može umanjiti estetsku vrednost dela niti zaustaviti kreativni proces.

VIZUELNA REPREZENTACIJA MENOPAUZE U SAVREMENOJ UMETNOSTI: IZMEĐU MEDICINSKOG DISKURSA I KULTURNOG NARATIVA

Jovana Nikolić

NIŠ

Menopauza, kao prirodna faza u životnom toku žene, predstavlja ne samo fiziološku promenu već i iskustvo čija se značenja oblikuju u određenom društvenom i kulturnom kontekstu. Iako je dugo bila nedovoljno vidljiva u javnom i kulturnom prostoru, poslednjih godina postaje predmet različitih savremenih umetničkih i umetničko-istraživačkih praksi.

Rad istražuje načine na koje se menopauza reprezentuje u savremenoj vizuelnoj umetnosti, polazeći od projekta „Changed by Water“ Tanje Ostojić i odabranih primera iz oblasti performansa, filma i videa, stripa i participativnih umetničkih praksi. Komparativnom analizom različitih medija i pristupa razmatraju se strategije kojima se menopauza vizuelizuje i uvodi u javni prostor. U središtu istraživanja nalazi se odnos između medicinskog znanja, proživljenog telesnog iskustva i kulturnih predstava, pri čemu se medicina i umetnost ne posmatraju kao suprotstavljeni diskursi, već se ispituju načini njihovog susretanja i međusobnog preispitivanja.

Polazeći od razumevanja reprezentacije kao procesa aktivnog oblikovanja kulturnog značenja, rad ispituje na koji način savremene umetničke prakse pristupaju pitanjima tela, zdravlja, identiteta i starenja. Radna pretpostavka istraživanja jeste da različite strategije vizuelne reprezentacije mogu doprineti proširivanju dominantnih predstava o menopauzi, pomerajući pažnju sa isključivo fizioloških promena ka subjektivnom i telesnom iskustvu, vidljivosti, zajedništvu i proizvodnji znanja. Na taj način razmatra se potencijal umetnosti da učestvuje u oblikovanju složenijih i raznovrsnijih kulturnih narativa o menopauzi.

SIMONIDA MALA KRALJICA U UMETNOSTI; RANI BRAK U MEDICINE

Brankica Vasić

PEDIJATRIJSKA SLUŽBA, ZC ZAJEČAR

Ime kraljice Simonide u srpskoj kulturi danas gotovo automatski priziva sliku mlade žene sa gračaničke freske i stih Milana Rakića: „Iskopaše ti oči, lepa sliko!“. Iza umetničkog mita nalazi se istorijska ličnost čiji život otvara pitanja koja daleko prevazilaze istoriju srednjovekovne Srbije.

Simonida Paleolog, kći vizantijskog cara Andronika II Paleologa i Irine (Jolande) Monferatske, bila je jedna od najpoznatijih vizantijskih princeza povezanih sa srednjovekovnom Srbijom. Njena udaja za srpskog kralja Stefana Uroša II Milutina 1299. godine predstavljala je pre svega dinastički i politički savez između Vizantijskog carstva i srpske države. Simonida je u vreme sklapanja braka bila veoma mlada (rođena je 1924.).

Cilj ovog rada jeste da se lik Simonide sagleda kroz interdisciplinarni pristup koji povezuje istoriju, umetnost i medicinu. Posebna pažnja posvećena je načinu na koji je mlada kraljica predstavljena u umetnosti, kao i pitanju ranog braka i njegovih mogućih zdravstvenih posledica iz perspektive savremene medicine. Pri tome se pravi jasna razlika između istorijski potvrđenih činjenica, interpretacije umetničkog dela i kasnijih tradicija o Simonidinom životu.

Savremena medicinska literatura pokazuje da trudnoća u adolescenciji nosi povećan rizik od određenih komplikacija za majku i novorođenče, uključujući eklampsiju, puerperalne infekcije, prevremeni porođaj i nisku porođajnu masu. Međutim, savremeni medicinski podaci ne mogu se neposredno primeniti kao dokaz zdravstvenog stanja konkretne istorijske ličnosti.

Simonidin lik tako postaje primer razlike između umetnički dostojanstvene kraljice i istorijske stvarnosti deteta koje je bilo deo dinastičke politike. Freska predstavlja idealizovanu kraljicu, njen status, dostojanstvo i mesto u dinastičkom i religijskom sistemu, ali istorijski kontekst nas podseća da je osoba prikazana kao kraljica bila veoma mlada kada je njen brak ugovoren.

Simonidin portret zato predstavlja pogodan primer za proučavanje načina na koji umetnost može da posluži kao istorijski dokument o položaju žene, braku, dinastičkoj politici i idealizovanoj predstavi ženskog tela i statusa, dok medicina omogućava savremeno razumevanje zdravstvenih rizika koji su mogli pratiti veoma rani brak.

Ključne reči: Simonida Paleolog, Stefan Uroš II Milutin, rani brak, reproduktivno zdravlje, medicina u umetnosti

МРТВО ТЕЛО АРХИЈЕРЕЈЕВО: ЕСТЕТИЗАЦИЈА СРТИ У БАРОКНОЈ ФУНЕРАРНОЈ ПРАКСИ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ У 18. ВЕКУ

Ана Милошевић

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ "ВЕРОСЛАВА ВЕЉАШЕВИЋ", СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА

Након Велике сеобе крајем 17. века, српски народ и црква нашли су се у Хабзбуршкој монархији, модерној апсолутистичкој европској држави, потпуно различитој од Османске империје под чијом су влашћу живели скоро три стотине година. Прихватање барокног културног модела значило је, не само прелазак на другачију концепцију црквене уметности и полемичко богословље, већ и суштинску промену у перцепцији света, у понашању, облачењу, односима моћи, простору, репрезентацији...

Током целог 18. века, прво у Београдско-карловачкој, а онда и у Карловачкој митрополији, сахране највиших црквених великодостојника биле су јавни догађаји од изузетног значаја. Сахране митрополита (као и епископа) биле су конципиране као елаборирани барокни спектакли, који су представљали спој источноправославне праксе и западноевропских фунерарних формулација.

У средишту свих перформативних, симболичких, литургичких и уметничких радњи налазило се тело преминулог архијереја, тј. његова репрезентација. Схватање о два владарева тела – приватном и јавном, односило се и на српске архијереје у 18. веку јер су пред царским властима они словили како за црквене, тако и за световне поглаваре српског народа.

Тренутком смрти, а некада и непосредно пре, започињала је нова врста репрезентације архијереја у јавности: његово мртво тело постајало је важан фактор верско-патриотске кохезије. Око њега су се окупљали црквени великодостојници, свештенство и монаштво, војно племство, грађанство, државне и локалне власти, црквени поглавари других конфесија у Хабзбуршком царству. У зависности од доба године и значаја и угледа преминулог, било је неопходно да се тело балсамовањем припреми за вишедневно излагање (од 6 дана до чак две недеље), организовати бдења, молитве, примање гостију и, на послетку, осмислити, тј. режирати и спровести целокупан чин сахране.

На основу сачуваних архивских извора који сведоче о сахранама митрополита и епископа Карловачке митрополије у 18. веку, могуће је делимично реконструисати ток сахране: место са кога се креће и место где се покојник сахрањује, као и маршруту погребне поворке која мапира важне симболичке тачке унутар урбаног језгра, а својом структуром одражава друштвене односе и хијерархију.

ACCIPERE QUOD FLUIT - IDI NIZ TOK

Vesna Đurić (1), Slavica Konević (2), Dušan Đurić (3), Marko Isaković (4), Sonja Đurić (5)

1) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 2) SANTE BIOHEMIJA BEOGRAD; 3) SPECIJALNE BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI I HIPERBARIČNU MEDICINU DUO2MEDIC – ŠABAC; UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 4) VEĆE ZA OBRAZOVANJE, GRAD ŠABAC, DOKTORAND, FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU – TIMS, UNIVERZITET EDUCONS, NOVI SAD; 5) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI

Sažetak: Latinska izreka *Accipe quod fluit* može se prevesti kao „prihvati ono što teče“ – tiha, ali snažna pozivnica da se uskladimo sa tokovima života, umesto da im se opiremo. Slično poznatijem engleskom izrazu *go with the flow* („idi niz tok“), ova fraza sugeriše filozofiju otvorenosti, prilagodljivosti i poverenja u promenu. U svetu koji često definišu kontrola, planiranje i sigurnost, ova ideja nas izaziva da preispitamo naš odnos prema neizvesnosti.

Život je u stalnom pokretu. Circumstance se menjaju, ljudi se menjaju, a planovi se raspadaju uprkos našim najboljim namerama. Odupiranje ovom toku često donosi frustraciju i patnju. Kada se čvrsto držimo očekivanja – uspeha, odnosa ili identiteta – postavljamo sebe protiv realnosti koja odbija da stoji mirno. *Accipe quod fluit* ne zagovara pasivnost ili ravnodušnost, već svesno prihvatanje prolaznosti. Ona nas poziva da na promene odgovaramo fleksibilno, umesto strahom.

Filozofske tradicije širom sveta odjekuju ovom idejom. Stari stoici naglašavali su prihvatanje onoga što je izvan naše kontrole, dok svoju energiju fokusiraju na ono što možemo oblikovati: naše prosudbe i postupke. Slično tome, taoizam govori o životu u skladu sa Taoom, prirodnim putem univerzuma, upoređujući mudrost sa vodom – mekom, popustljivom, ali nezaustavljivom. U tom smislu, „idi niz tok“ nije slabost, već rafinirana forma snage: sposobnost da se savijemo, a da se ne slomimo.

U savremenom životu, ovaj način razmišljanja je posebno važan. Karijere retko prate ravne staze, odnosi se razvijaju nepredvidivo, a globalni događaji mogu preko noći da promene lične planove. Oni koji praktikuju *Accipe quod fluit* bolje su opremljeni da se snalaze u neizvesnosti. Mogu da se prilagode, uče i pronađu smisao čak i kada ishodi nisu u skladu sa očekivanjima. Prihvatanje postaje temelj otpornosti.

Na kraju, *Accipe quod fluit* nas podseća da mir ne leži u kontroli toka, već u učenju kako da plivamo. Prihvatajući tok života, ne gubimo sebe; naprotiv, otkrivamo dublju harmoniju sa svetom onakvim kakav jeste.

Idi niz tok

Ovaj način razmišljanja nije prisutan samo u filozofiji, već se jasno može prepoznati i u umetnosti, naročito u slikarstvu, gde su mnogi umetnici odbacivali stroga pravila i prepuštali se spontanosti, pokretu i unutrašnjem impulsu.

Jedan od najistaknutijih slikara koji oličava ovu ideju jeste **Vinsent van Gog**. Njegov stil karakterišu snažni, vrtložni potezi četke i izražajna upotreba boje, što stvara utisak neprekidnog kretanja. Van Gog nije težio savršenoj formi, već iskrenom izrazu emocije, dopuštajući slici da se „razvija“ tokom samog procesa stvaranja. Njegovo slikarstvo predstavlja prepuštanje unutrašnjem toku osećanja.

Sličan princip prisutan je i kod **Klod Mone**, jednog od osnivača impresionizma. Mone je slikao prolazne trenutke — promene svetlosti, atmosfere i boje — prihvatajući činjenicu da se priroda ne može uhvatiti trajno. Njegove serije slika, poput *Lokvanja*, jasno pokazuju filozofiju *go with the flow*: umesto fiksne stvarnosti, on prikazuje stalni tok i promenu.

U apstraktnom slikarstvu, ideja prihvatanja toka dostiže svoj vrhunac kod **Džeksona Poloka**. Njegova tehnika *action painting* podrazumevala je potpuno prepuštanje pokretu tela, gravitaciji i slučaju. Polok nije kontrolisao svaki detalj slike, već je dozvoljavao boji da teče, kaplje i se razliva po platnu. Njegova dela su doslovna manifestacija *Accipe quod fluit* — prihvatanja onoga što nastaje u procesu.

Ideja toka i spontanosti snažno je prisutna i u istočnjačkoj umetnosti, naročito u japanskom i kineskom slikarstvu tušem. U tim tradicijama, potez četke mora biti izveden u jednom dahu, bez ispravki, što zahteva potpunu prisutnost u trenutku i poverenje u tok stvaranja. Ovakav pristup duboko je povezan sa zen filozofijom i principom *go with the flow*.

Savremeni umetnici, takođe, neguju ovu ideju. **Gerhard Rihter**, na primer, u svojim apstraktnim radovima koristi razmazivanje i slučajnost, dopuštajući slici da se menja tokom procesa. Time naglašava da umetničko delo nije unapred definisan rezultat, već putovanje.

Kroz dela ovih slikara, jasno se vidi da *Accipe quod fluit* nije samo životni stav, već i umetnički princip. Slikar koji „ide niz tok“ prihvata nesavršenost, promenljivost i neizvesnost kao deo stvaranja. Na taj način, umetnost postaje odraz samog života — neuhvatljivog, pokretnog i u stalnom toku.

Ideja prihvatanja toka, spontanosti i unutrašnjeg impulsa prisutna je i u delu mnogih domaćih slikara, koji su kroz slobodu poteza, eksperiment i emotivni izraz pokazivali bliskost sa principom *Accipe quod fluit*. Iako često nisu eksplicitno govorili o ovoj filozofiji, njihov način stvaranja jasno odražava duh „ići niz tok“.

Jedan od najznačajnijih primera je **Petar Lubarda**. Njegovo slikarstvo karakterišu snažni, gotovo eruptivni potezi i dinamične kompozicije koje deluju kao da su nastale iz neposrednog unutrašnjeg naboja. Lubarda nije težio smirenoj kontroli forme, već je dopuštao energiji i emociji da vode proces stvaranja. Njegove slike odišu kretanjem, snagom prirode i stalnom promenom, što ih čini bliskim ideji *go with the flow*.

Milan Konjović, takođe, predstavlja primer slikara koji se prepušta toku boje i emocije. Njegova ekspresivna paleta i slobodan potez odražavaju unutrašnje stanje umetnika u trenutku stvaranja. Konjović nije robovao akademskim pravilima, već je sliku gradio intuitivno, dopuštajući da se ona razvija spontano.

Kod **Ljube Popovića**, iako je tematika često simbolična i fantastična, proces stvaranja počiva na slobodi asocijacija i imaginacije. Njegov rad pokazuje kako „tok“ ne mora biti samo fizički potez, već i mentalni i emocionalni tok misli i slika koje se spontano nižu na platnu.

U savremenijem kontekstu, **Vladimir Veličković** koristi snažan gest i dramatične kontraste kako bi izrazio unutrašnju napetost i egzistencijalna pitanja. Njegovo slikarstvo ne teži harmoniji u klasičnom smislu, već prihvata nemir i nesklad kao deo stvarnosti — što je još jedan vid prihvatanja toka života.

Regionalno gledano, **Josip Račić** i **Vilko Gecan**, iako pripadnici ranijeg modernizma, pokazivali su otvorenost prema unutrašnjem doživljaju i atmosferi, stavljajući subjektivni osećaj ispred stroge forme. Time su doprineli razvoju umetnosti koja se oslobađa rigidnih pravila i prepušta ličnom izrazu.

Kroz dela ovih domaćih umetnika vidi se da filozofija *Accipe quod fluit* nije strana našoj umetničkoj tradiciji. Bilo kroz snažan gest, slobodnu boju ili intuitivnu kompoziciju, oni su pokazali da umetnost, kao i život, nastaje u toku — i da prava snaga leži u sposobnosti da se taj tok prihvati.

Filozofija prihvatanja toka i spontanosti ne ogleda se samo u opštem stilu domaćih slikara, već i u konkretnim delima koja kroz pokret, boju i gest jasno izražavaju princip *Accipe quod fluit*.

Kod **Petra Lubarde**, ova ideja snažno je prisutna u slici „**Bitka na Vučjem dolu**“ (1958). U ovom delu, kompozicija je gotovo eruptivna — boje i potezi deluju kao da se sudaraju i prelivaju, stvarajući osećaj neprekidnog kretanja. Lubarda ne opisuje događaj realistički, već dopušta slikarskom toku da vodi narativ, čime slika postaje izraz energije, a ne kontrole.

Slično tome, u delu „**Kosovski ciklus**“, Lubarda koristi razbijenu formu i snažan kontrast kako bi dočarao istorijski i emocionalni naboj. Slike ne deluju statično, već kao da su u stalnom procesu nastajanja, što odgovara ideji prepuštanja toku osećanja i kolektivnog pamćenja.

Kod **Milana Konjovića**, slika „**Somborski pejzaž**“ (različite verzije) predstavlja dobar primer intuitivnog slikanja. Boje su nanete slobodno, bez stroge kontrole forme, a pejzaž deluje više kao doživljaj nego kao realan prikaz. Konjović ne pokušava da „ukroti“ prizor, već dopušta da se emocija trenutka izlije na platno.

Još jedan snažan primer Konjovićevog pristupa je „**Autoportret sa šeširom**“, gde potez i kolor ne prate akademsku preciznost, već unutrašnje stanje umetnika. Slika deluje živo i promenljivo, kao da odražava tok misli i emocija u trenutku nastanka.

Kod **Ljube Popovića**, delo „**Čudovišta i anđeli**“ pokazuje kako se princip toka može primeniti u nadrealnom kontekstu. Iako su figure detaljno razrađene, celokupna kompozicija deluje kao vizuelni tok asocijacija, gde se slike spontano nižu bez racionalnog ograničenja.

U savremenijem izrazu **Vladimira Veličkovića**, slika „**Trčanje**“ (iz ciklusa figura u pokretu) direktno naglašava kretanje i napetost. Figure su često prikazane u trenutku akcije, zamagljene i fragmentisane, čime se naglašava prolaznost i neuhvatljivost trenutka — osnovna ideja filozofije *go with the flow*.

Kroz ove konkretne primere vidi se kako domaći slikari nisu samo teorijski, već i praktično negovali prihvatanje toka. Njihove slike ne pokušavaju da zaustave vreme ili zamrznju stvarnost, već je prikazuju u njenom neprestanom kretanju, potvrđujući da umetnost, kao i život, postoji samo u toku.

Bihevioralni aspekti filozofije „go with the flow“

Filozofija *Accipe quod fluit* ne odnosi se samo na umetnost ili teorijsko prihvatanje promena — ona ima i značajan **bihevioralni efekat** na svakodnevni život. Ljudi koji primenjuju princip „ići niz tok“ pokazuju određene obrasce ponašanja i emocionalne reakcije koje ih čine otpornijim na stres i fleksibilnijim u interakciji sa okolinom.

Prvo, *go with the flow* podstiče **prilagodljivost**. Osoba koja je spremna da prihvati nepredvidive situacije ne fiksira se na jednu strategiju ili ishod. Umesto toga, koristi različite opcije i spontano menja svoje ponašanje u skladu sa okolnostima. Ovaj tip fleksibilnosti povezan je sa smanjenjem anksioznosti i većom psihološkom otpornosti.

Drugi aspekt je **emocionalna regulacija**. Prihvatanje toka podrazumeva manje reagovanja impulsivno ili agresivno na frustracije, jer pojedinac shvata da mnogi događaji nisu pod njegovom kontrolom. Takvi ljudi češće praktikuju refleksiju, samoposmatranje i introspektivne strategije, što vodi ka stabilnijem emocionalnom stanju.

Treći bihevioralni efekat ogleda se u **kreativnosti i spontanosti**. Kada se uklone unutrašnja ograničenja i rigidna očekivanja, um postaje otvoreniji za nove ideje, asocijacije i inovativna rešenja. Upravo zato umetnici poput Van Goga, Lubarde ili Konjovića spontano razvijaju gestualnu i ekspresivnu umetnost — njihov tok kreativnosti ne podrazumeva fiksnu kontrolu, već unutrašnju slobodu.

Četvrti aspekt je **socijalna fleksibilnost**. Ljudi koji „idu niz tok“ često bolje komuniciraju i prilagođavaju se promenama u međuljudskim odnosima. Oni pokazuju više strpljenja i empatije, jer razumeju da su konflikti i nesigurnosti deo života, a ne lični napad.

Na bihevioralnom nivou, princip *Accipe quod fluit* takođe podstiče **eksperimentalni pristup životu**. Pojedinac je spreman da proba nove aktivnosti, putovanja ili ideje bez rigidnog očekivanja ishoda. Ovo dovodi do povećane životne satisfakcije i veće spremnosti na učenje iz grešaka.

Ukratko, *go with the flow* ne znači pasivnost, već aktivno prilagođavanje ponašanja toku događaja. Bihevioralno, takvi pojedinci su fleksibilni, emocionalno stabilni, kreativni i socijalno prilagodljivi, što im omogućava da uspešno funkcionišu u svetu punom promena i neizvesnosti.

Primena filozofije „go with the flow“ u književnosti: James Joyce i „Uliks“

Filozofija *Accipe quod fluit* ne odnosi se samo na slikarstvo ili svakodnevni život — ona se snažno ogleda i u književnosti. Posebno je vidljiva u delu „Uliks“ Džejsma Džojisa, koje je jedno od najpoznatijih ostvarenja modernizma i struje svesti (*stream of consciousness*).

Džois primenjuje princip toka kroz tehniku naracije koja ne prati klasičnu hronologiju niti strogu strukturu. Umesto toga, tok misli, osećanja i percepcija junaka, Leopolda Bluma i drugih likova, slobodno se prepliće, preskače sa jednog unutrašnjeg doživljaja na drugi, i često prelazi u asocijativne ili simboličke slike. Ovo je doslovno „ići niz tok“ u literaturi: čitalac prati nepredvidiv tok misli, umesto urednog, linearnog pripovedanja.

Bihevioralno, junaci *Uliksa* demonstriraju slične osobine kao pojedinci koji prihvataju životni tok. Leopold Blum, iako svakodnevno suočen sa frustracijama i nesigurnostima, reaguje adaptivno, intuitivno i kreativno, često prepuštajući tok događaja da oblikuje njegove odluke. Njegova introspektivna putovanja kroz grad, ljude i sopstvenu svest odražavaju emocionalnu fleksibilnost i prihvatanje promenljivosti svakodnevnog života — suštinu *Accipe quod fluit*.

Estetski, Joyce-ov tok svesti podseća na umetničke pristupe Van Goga ili Lubarde, koji prepuštaju materijal, boju ili gest unutrašnjem impulsu. U književnosti, reč i naracija postaju tokovi, spontani i nepredvidivi, baš kao što boja ili potez četke mogu slobodno da teku na platnu.

Kroz *Uliks*, jasno se vidi da *go with the flow* nije pasivnost. Naprotiv, Joyce-ovi likovi i stil pripovedanja pokazuju aktivno prepuštanje toku iskustva — proces kojim se prihvata život u svom punom, često haotičnom obliku, i koji omogućava dublje razumevanje unutrašnjeg sveta i spoljnog okruženja.

Srpski pisci i filozofija „go with the flow“

Filozofija *Accipe quod fluit* prisutna je i u srpskoj književnosti, naročito kod autora koji istražuju unutrašnji svet junaka, introspektivne tokove misli i fluidnost svakodnevnog iskustva. Njihova dela odražavaju prepuštanje toku događaja i promišljanje unutrašnjih procesa, slično Džejsmu Džojisu u *Uliksu*.

1. Ivo Andrić

U romanima poput *Na Drini ćuprija* i *Prokleta avlija*, Andrić prati tok života zajednice kroz istorijske i lične sudbine.

Njegov narativ često prepliće prošlost i sadašnjost, unutrašnje doživljaje i spoljašnji svet, što stvara osećaj toka i prirodnog ritma života.

2. Danilo Kiš

U delima poput *Bašta, pepeo* i *Enciklopedija mrtvih*, Kiš koristi fragmentarnu naraciju i introspektivne tokove sećanja i misli likova.

Njegov stil podseća na tok svesti, gde prošlost, sadašnjost i subjektivni doživljaji teku zajedno, bez striktno hronologije, u skladu sa principom *Accipe quod fluit*.

3. Borislav Pekić

U romanima poput *Besnilo* i *Atlantida*, Pekić kombinuje unutrašnju refleksiju likova sa širim društvenim i istorijskim tokovima.

Likovi često reaguju spontano na nepredvidive događaje, pokazujući bihevioralnu fleksibilnost i prilagodljivost, što je suština filozofije „go with the flow“.

4. Milorad Pavić

Roman *Hazarski rečnik* je primjer naracije koja ne prati linearnu strukturu; čitalac može „skakati“ kroz različite tokove priča.

Pavić igra sa fluidnošću vremena i perspektive, dopuštajući narativu da teče poput reke, što savršeno ilustruje ideju toka i spontanosti.

5. Meša Selimović

U delu *Derviš i smrt*, unutrašnji monolog junaka i njegova filozofska preispitivanja kreću se poput toka misli i osećanja, bez striktno spoljašnje kontrole.

Lik prihvata neizvesnost života i preispituje sopstvene reakcije, demonstrirajući bihevioralnu fleksibilnost i introspektivnu mudrost.

Ovi pisci pokazuju da koncept *Accipe quod fluit* nije strana srpskoj književnosti. Njihova dela istražuju tok misli, spontanost reakcija i prilagodljivost života, stvarajući paralelu sa umetničkim i filozofskim pristupom „ići niz tok“.

Zaključak

Accipe quod fluit ili *go with the flow* funkcioniše u tri dimenzije:

1. Umetnički — slobodan gest i tok boje odražavaju prirodnu dinamiku života.
2. Bihevioralno — prilagodljivost, kreativnost i emocionalna otpornost omogućavaju kvalitetno iskustvo svakodnevnice.
3. Književno — tok svesti u Joyce-u pokazuje da je prihvatanje unutrašnjeg i spoljnog toka aktivan, kreativan proces.

Umetnost, književnost i ponašanje zajedno pokazuju da mir i snaga nisu u zaustavljanju toka, već u umeću plivanja kroz njega — sa prisutnošću, poverenjem i kreativnošću.

Literatura

1. Andrić, I. (1945). *Na Drini ćuprija*. Beograd: Prosveta.
2. Andrić, I. (1954). *Prokleta avlija*. Beograd: Prosveta.
3. Kiš, D. (1976). *Bašta, pepeo*. Beograd: Nolit.
4. Kiš, D. (1983). *Enciklopedija mrtvih*. Beograd: Nolit.
5. Pekić, B. (1985). *Besnilo*. Beograd: Prosveta.
6. Pekić, B. (1992). *Atlantida*. Beograd: Prosveta.
7. Pavić, M. (1984). *Hazarski rečnik*. Beograd: Prosveta.
8. Selimović, M. (1966). *Derviš i smrt*. Beograd: Prosveta.
9. Lubarda, P. (1958). *Bitka na Vučjem dolu* [Slikarsko delo]. Muzej savremene umetnosti, Beograd.
10. Konjović, M. (1960). *Somborski pejzaž* [Slikarsko delo]. Narodni muzej, Sombor.
11. Popović, Lj. (1970). *Čudovišta i anđeli* [Slikarsko delo]. Galerija umetnosti, Beograd.
12. Veličković, V. (1980). *Trčanje* [Slikarsko delo]. Muzej savremene umetnosti, Beograd.
13. Andrić, I. (1971). *Priče o životu i ljudima*. Beograd: Prosveta.
14. Meštrović, I. (1993). *Umetnost i kreativnost: Eseji o modernoj umetnosti*. Beograd: Prosveta.
15. Pavić, M. (1990). *Knjiga Hazara*. Beograd: Prosveta.
16. Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper & Row.
17. Danto, A. C. (1981). *The transfiguration of the commonplace*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
18. Arnheim, R. (1974). *Art and visual perception: A psychology of the creative eye* (2nd ed.). Berkeley, CA: University of California Press.
19. Sorabji, R. (Ed.). (1994). *The Cambridge history of Hellenistic philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Tao Te Ching. (1997). S. Mitchell (Trans.). New York: Harper Perennial.

21. Robinson, K. (2001). *Out of our minds: Learning to be creative*. Oxford: Capstone.
22. Richards, R. (2007). *Everyday creativity and new views of human nature*. Washington, DC: American Psychological Association.
23. Arnheim, R. (1974). *Art and Visual Perception*. Berkeley: University of California Press.
24. Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow: The psychology of engagement with everyday life*. New York: Basic Books.

UMETNOST KAO MEDICINSKI DOCUMENT - PRIKAZ AHONDROPLAZIJE U VELASKEZOVOM DELU „LAS MENINAS“

Jovanka Trifunović

KATEDRA ZA BAZIČNE PREDMETE, STOMATOLOŠKI FAKULTET PANČEVO, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU

Patuljci su čest motiv na nekim umetničkim slikama, posebno kod španskih umetnika Zlatnog doba. Najpoznatija umetnička dela su slike Dijega Velaskeza, vodećeg slikara španskog Zlatnog doba. Izdvaja se slika *Las Meninas* (na španskom) ili *Male dvorske dame* ili *Mlade plemkinje*. Ova slika je nastala 1656. godine i nalazi se u Muzeju Prado u Madridu. Slika prikazuje patuljke koji su često bili prisutni na dvorovima tog vremena kao prirodna zanimljivost, a čiji je uzrok bio nepoznat ljudima tog vremena.

Na slici je prikazana velika soba u kraljevskom Alkasaru u Madridu, za vreme vladavine kralja Filipa IV i nekoliko likova sa španskog dvora, koji su prikazani kao da su uhvaćeni foto-aparatom u jednom trenutku. Neki gledaju sa platna prema posmatraču, dok se drugi nalaze u međusobnoj interakciji. Infantkinja Margareta Tereza okružena je svitom u kojoj se nalaze sluškinje, pratilja, telohranitelj, pas i dva patuljka. Tačno iza njih, Velaskez je naslikao sebe kako radi na jednom velikom platnu. On gleda ka spolja, izvan prostora slike, ka mestu gde bi stajao posmatrač. U pozadini se nalazi ogledalo u kome se reflektuju poprsja kralja i kraljice. Oni kao da se nalaze izvan prostora slike, u položaju sličnom položaju posmatrača, mada neki stručnjaci nagađaju da je njihov odraz u stvari odraz sa platna koje slika Velaskez. Za dva patuljka na slici danas možemo pretpostaviti da su patili od ahondroplazije, za koju se danas zna da je najverovatnije izazvana mutacijom u genu FGFR3. Ovaj gen kodira receptor faktora rasta fibroblasta i ako je njegova funkcija poremećena, uzrokuje, između ostalog, patuljasti rast.

UMETNOST HRANJENJA DECE: IZMEĐU PRIMARNIH REFLEKSA, SENZORNE INTEGRACIJE I SLIKARSKOG PLATNA

Dragana Mitrović (1), Danijela Ćirić (2), Miloš Bogoslović (3), Miljana Mladenović Petrović (4), Vladana Nikolić (5)

1) DEČJE ODELJENJE, SLUŽBA PEDIJATRIJE, ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC; 2) SLUŽBA OPŠTE MEDICINE, ZDRAVSTVENI CENTAR ZAJEČAR; 3) SLUŽBA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU DECE I OMLADINE, DOM ZDRAVLJA DOLJEVAC; 4) SLUŽBA OPŠTE MEDICINE, DOM ZDRAVLJA BELA PALANKA; 5) KLINIKA ZA PEDIJATRIJU, UKC NIŠ

Sažetak: Uvod: Proces hranjenja dece u savremenoj medicini i pedijatrijskoj rehabilitaciji (logopediji i defektologiji) odavno je prevazišao okvire zadovoljenja bioloških potreba. On se danas posmatra kao složena neuropsihološka i senzo-motorna veština, ključna za pravilan razvoj orofacijalne muskulature, govora, ali i za ranu emocionalnu interakciju. Cilj rada: Cilj ovog rada je da kroz prizmu istorije umetnosti prikaže evoluciju svesti o ishrani dece, prateći ključne razvojne faze, od refleksnog sisanja do samostalnog žvakanja čvrste hrane. Metod rada: Deskriptivni. U radu se analiziraju odabrana dela Meri Kasat i Pjera Avgusta Renoara kao dragoceni istorijsko-medicinski dokumenti. Kroz ova platna vizuelno se prate antropološke i kliničke manifestacije: razvojni koraci (miljokazi razvoja) u koordinaciji „ruka-usta“, kontrola tonusa muskulature vilice pri prelasku na kašastu hranu, kao i rana stimulacija čula. Diskusija: Umetnički prikazi dece koja istražuju hranu otvaraju prostor za diskusiju o savremenim konceptima u terapiji hranjenja, kao što su responzivno hranjenje i senzorna desenzitizacija (igra hranom). Zaključak: Istorija umetnosti vernije nego što se misli dokumentuje razvoj pedijatrijske misli i svedoči o tome da je hranjenje oduvek bilo prva tačka spajanja medicine, psihologije i estetike ljudskog postojanja.

Ključne reči: hranjenje, motorika, rehabilitacija

GOJAZNOST U DELIMA FERNANDA BOTERA

Bratimirka Jelenković

PEDIJATRIJSKA ORDINACIJA LAZARICA, ZAJEČAR

Uvod i cilj rada

Predstava o ženskom i muškom telu u vizuelnoj umetnosti često je funkcionisala kao marker društvenih i zdravstvenih prilika. Kolumbijski umetnik Fernando Botero (1932–2023) prepoznatljiv je po specifičnom figurativnom stilu (**Boterizam / Boterismo**) koji karakterišu izrazito predimenzionirane proporcije. Laička javnost njegove likove često interpretira kao prikaz "debelih ljudi", čime se umetničko delo svodi na jednostavnu medicinsku dijagnozu gojaznosti.

Cilj ovog rada je da kroz interdisciplinarni pristup (povezivanjem istorije umetnosti, anatomije i kliničke propedeutike) izvrši medicinsku i vizuelnu evaluaciju Boterovih figura. Rad nastoji da dekonstruiše mit o Boterovim likovima kao pacijentima sa patološkom gojaznošću, i da ukaže na to kako razumevanje njegovog koncepta volumena pomaže savremenim lekarima da destigmatizuju varijacije u BMI (Body Mass Index) i razviju dublju empatiju prema pacijentima.

Metodologija i metodološki okvir

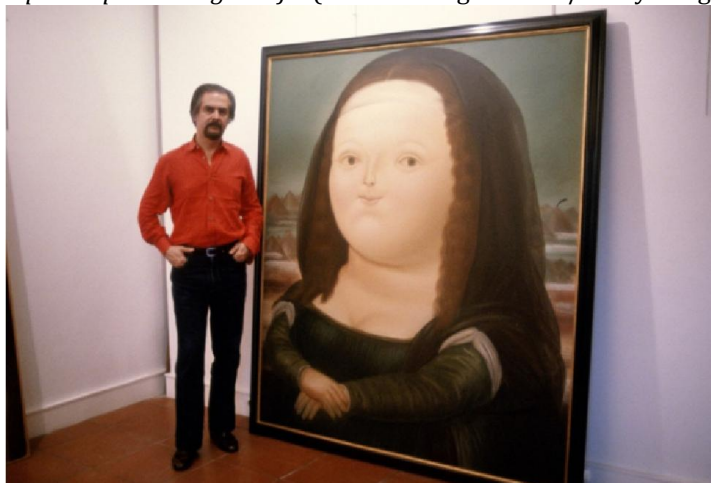
Rad primenjuje vizuelnu i medicinsko-kliničku analizu ključnih Boterovih slika i skulptura (uključujući Boterovu Mona Lizu, Plesače i skulpture u javnom prostoru). Na osnovu vidljivih fenotipskih i funkcionalnih karakteristika modela vršena je procena prisustva kliničkih znakova patološke gojaznosti (obesity), poput respiratornog distresa, vaskularnih poremećaja i lokomotornih ograničenja. Analiza oslanja metodološki okvir na savremena empirijska istraživanja i literaturu iz oblasti medicinske humanistike (Al-Adwan & Smith 2026; Taylor 2021; Gomez 2022).

Pregled tematskih celina i analize rada

1. Konceptualni okvir i umetnička namera: Volumen umesto patologije

Nasuprot percepciji javnosti, sam Botero je izričito naglašavao da ne slika "debele ljude", već istražuje volumen i senzualnost forme. Njegove predimenzionirane figure nastavak su renesansne i barokne tradicije (Đoto, Pjero dela Frančeska, Rubens) gde je masa služila za izražavanje trodimenzionalnosti, mase i prostorne prisutnosti u umetnosti (Videti Sliku 1).

Slika 1. F. Botero: *Mona Liza* (Boterova verzija) – Volumen i masa kao estetski koncept trodimenzionalnosti, a ne prikaz patološkog stanja. (Source: Images Press / Getty Images)

2. Medicinska dekonstrukcija: Odsustvo kliničkih znakova gojaznosti

Detaljna klinička evaluacija Boterovih likova pokazuje potpunu odsutnost fizioloških komorbiditeta koji prate visoke vrednosti BMI:

- Respiratorni status: Likovi nemaju znake dispneje, cijanoze, upotrebe pomoćne respiratorne muskulature niti opstruktivne apneje u spavanju. Njihovi disajni putevi su slobodni, a izrazi lica mirni (Videti Sliku 1).
- Vaskularni i kožni sistem: Odsutni su periferni edemi (otoci), venski zastoj, limfedem i staza-dermatitis. Koža modela je glatka, zategnuta i jedra, bez prevoja i ulceracija.

- Lokomotorni sistem i motilitet: Uprkos monumentalnoj masi, Boterovi likovi (posebno u prikazima plesa) pokazuju izuzetnu agilnost, fleksibilnost i ravnotežu. Često stoje na minijaturnim stopalima bez znakova otežanog hoda ili osteoartritisa (Videti Sliku 2).

Slika 2. F. Botero: Plesači – Agilnost, fleksibilnost i ravnoteža mase bez znakova lokomotornih ograničenja.

3. Satira, humor i društvena kritika

Uvećavanje figura u Boterovim delima često nosi satiričnu notu, gde se voluminoznost koristi kao vizuelna metafora za pohlepu, nadmenost i samovažnost političkih, verskih i vojnih moćnika. Smeštanjem likova u tople, svakodnevne kontekste, umetnik kroz humor skida kliničku distancu i izaziva blagonaklonost posmatrača.

4. Skulpture u javnom prostoru i normalizacija raznolikosti

Boterove monumentalne bronzane skulpture izložene na trgovima svetskih metropola (Madrid, Njujork, Medeljin) redefinišu javni prostor. One normalizuju prisustvo masivnih formi, delujući kao spomenici telesnoj raznolikosti i inkluzivnosti (Videti Sliku 3).

Slika 3. F. Botero: Bronzana skulptura u javnom prostoru – Demistifikacija i normalizacija obimnih formi u svakodnevnom okruženju. (Source: Fernando Bengoechea / Getty Images)

5. Empirijski uticaj na destigmatizaciju i medicinsku edukaciju

Savremena istraživanja potvrđuju da izloženost Boterovoj umetnosti ima direktan terapijski uticaj na svest zdravstvenih radnika. Studija koju navode Al-Adwan & Smith (2026) pokazuje zabeležen pad od čak 46% u implicitnoj fatfobiji (implicit bias) kod studenata medicine nakon sistematske analize Boterovih dela.

Komparativna analiza epoha i koncepata mase

Koncept / Epoha	Poželjni / Prikazani morfolip	Primarna interpretacija	Klinički i biološki status
Paleolit (Venera iz Vilendorfa)	Steatopigija (naglašena mast)	Biološki depo za preživljavanje i fertilitet	Akumulacija lipida usled visokog estrogena
Barok (P. P. Rubens)	Raskošne obline, visok BMI	Znak ekonomskog izobilja i imunološki štit	Zaštita od zaraznih bolesti (kuga, TBC)
Boterizam (F. Botero)	Predimenzioniran volumen	Estetski istraživački koncept i forma	0% patologije (vitalnost, agilnost, odsustvo edema)
Moderna era (Heroin chic / GLP-1)	Ekstremno vitak / redukovan BMI	Savremeni sociokulturni diktat	Povećan rizik od poremećaja u ishrani i amenoreje

Zaključak i poruka za kliničku praksu

Analiza pokazuje da Boterova umetnost ne prikazuje bolest, već slavi volumen kao estetski vrednu, vitalnu i dostojanstvenu formu. Korišćenje Boterizma u okviru medicinskih humanističkih nauka (**Medical Humanities**) omogućava lekarima da:

- Destigmatizuju gojaznost i smanje nesvesne predrasude prema pacijentima sa povećanom telesnom masom.
- Odvoje kliničku dijagnostiku od estetskog vrednovanja, shvatajući da obimnost sama po sebi u umetničkom i humanističkom smislu ne nosi znak patologije.
- Razviju veću kliničku empatiju, pristupe pacijentu holistički i sačuvaju njegovo lično dostojanstvo u zdravstvenom sistemu.

Literatura

1. Al-Adwan, A., & Smith, R. (2026). Deconstructing fatphobia through visual arts: Empirical evidence from Botero's legacy in medical education. *Journal of Medical Humanities*, 47(1), 88–104.
2. Gomez, C. (2022). Botero: Volume, satire, and the humanization of the form. *Art & Medicine Quarterly*, 19(3), 142–158.
3. Taylor, P. (2021). Anatomy without pathology: A clinical evaluation of Fernando Botero's figures. *The Lancet Humanities*, 398(10312), 1720–1728.
4. Yafi, F. (2026). Aesthetics, body image, and health: How historical depictions of BMI shape modern medical empathy. *Journal of Medical Humanities*, 47(2), 112–125.

Radovi prezentovani na Simpozijumu "Medicina u umetnosti 2025. godine

DAH KISEONIKA I DUH DETETA: INTERDISCIPLINARNA VEZA IZMEĐU MALOG PRINCA I HIPERBARIČNE OKSIGENOTERAPIJE

Zoran Jovanović(1), Vesna Djurić(2), Tomislav Stantić(3), Sonja Djurić(4), Svetlana Stojkov(5), Tamara Rudić(6), Sladjan Stojilkovi, (7), Slavica Konević(8), Dušan Djurić(9)

1) DOM ZDRAVLJA – ZDRAVLJE PLUS, ŠABAC; 2) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 3) FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU, NOVI SAD; 4) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 5) FARMACEUTSKI FAKULTET, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU; 6) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 7) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 8) SANTE BIOHEMIJA BEOGRAD; 9) SPECIJALNE BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI I HIPERBARIČNU MEDICINE DUO2MEDIC – ŠABAC; UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI

Sažetak: Ovaj rad istražuje simboličku i egzistencijalnu sponu između hiperbarične oksigenoterapije (HBOT) i književnog dela *Mali Princ Antoana de Sent Egziperija*. Iako pripadaju različitim domenima – medicina i književnost – oba sistema otkrivaju važne istine o životu, ranjivosti i procesu isceljenja. HBOT,

kao terapijska procedura zasnovana na povećanom unosu kiseonika, deluje ne samo na fiziološkom, već i na simboličkom nivou, otvarajući prostor introspekcije i kontemplacije. *Mali Princ*, sa svojom detinjom mudrošću i metafizičkim uvidima, postavlja pitanja o smislu, ljubavi i odgovornosti. U ovom radu analiziramo kako komora postaje mesto susreta tela i duha, a disanje – čin opstanka, spoznaje i emocionalnog ozdravljenja. Rad nudi doprinos razumevanju medicine ne samo kao nauke o telu, već i kao prakse koja mora uključiti humanističke perspektive.

Ključne reči: hiperbarična oksigenoterapija, *Mali Princ*, *Antoan de Sent Egziperi*, simbolika disanja, medicina i humanistika, duhovno isceljenje, introspekcija

Uvod

Disanje je osnovna životna funkcija, ali i višeslojna metafora prisustva, pažnje i bivstvovanja. U medicini, naročito u okviru hiperbarične oksigenoterapije, kiseonik dobija terapijski status. Istovremeno, u književnosti, disanje i ranjivost čine osnovu antropološkog promišljanja. Ovaj rad postavlja pitanje: kako HBO terapija i književni univerzum *Malog Princa* govore o životu, i mogu li se spojiti u interdisciplinarnu naraciju o isceljenju duha i tela?

Hiperbarična oksigenoterapija iz ugla psihosomatike i egzistencijalne psihoterapije

Psihosomatika, kao interdisciplinarni pristup koji integriše psihološke i telesne aspekte bolesti, polazi od stava da telo ne govori samo biološkim jezikom, već i emocionalnim. Hronične rane, recidivirajuća oboljenja, bolna stanja i zapaljenski procesi često imaju koren ne samo u fiziološkom disbalansu, već i u psihičkim konfliktima, traumama, emocionalnim deficitima ili nesvesnim obrascima.

Tokom boravka u hiperbaričnoj komori, pacijent je telesno izolovan ali emocionalno izložen – bez ometanja, u tišini, lišen digitalnih distrakcija i društvenog dijaloga. Ta tišina aktivira nesvesne sadržaje, sećanja, i često dovodi do „psihološkog isplivavanja” potisnutih emocija. Značajan broj pacijenata prijavljuje osećaj tuge, nostalgije, čak i euforije tokom sesija, što ukazuje na aktivaciju emocionalnih procesa. U tom smislu, HBOT nije samo fizičko lečenje – već i pokretanje psihosomatskog jezika u pravcu integracije.

Ovakav proces podržava i stav *Viktora Frankla* (egzistencijalna analiza), koji je tvrdio da se čovekovo zdravlje ne može odvojiti od njegovog osećaja smisla, slobode i odgovornosti. Ako pacijent u komori postavi pitanje: „Zašto se borim da ozdravim?”, to nije slabost, već ulazak u egzistencijalnu autentičnost.

Egzistencijalna psihoterapija (*Frankl, Yalom, May*) posmatra bolest ne samo kao problem, već i kao priliku – za preispitivanje vrednosti, odnosa, identiteta i svrhe. HBOT komora, kroz izolaciju i tišinu, zapravo stvara gotovo idealan ambijent za ovakvo preispitivanje.

U takvom prostoru, pacijent može po prvi put jasno videti ono što je godinama potiskivao: strah od smrti, osećaj promašene egzistencije, krivicu, tugu zbog prekida odnosa ili zaboravljene želje. HBOT može, dakle, nehotice postati „egzistencijalna kapsula” – prostor u kojem se može javiti pitanje ne samo kako živeti, već i *zašto*.

Yalom ističe da je autentičnost u bolesti jedan od najviših oblika postojanja. Kada pacijent prestane da se bori sa realnošću i prihvati svoju ranjivost, tada nastaje promena: ne mora nužno doći do kliničkog izlečenja, ali može doći do unutrašnjeg isceljenja.

Najnovija istraživanja neurobiologije potvrđuju da tišina i kontrolisano disanje imaju moćne efekte na neuroendokrini sistem. Boravak u hiperbaričnoj komori povezan je sa:

– smanjenjem kortizola (hormona stresa)

– povećanjem serotonina (neurotransmitera blagostanja)

– stimulacijom parasimpatičkog nervnog sistema (odgovornog za odmor, varenje, regeneraciju)

– porastom nivoa NGF i BDNF faktora (nervni rast i plastičnost, *nerve growth factor (NGF)*, *brain-derived neurotrophic factor (BDNF)*)

Iako se ove promene najčešće mere u okviru neuroloških studija, njihovi efekti na pacijentovu subjektivnu percepciju su izuzetni: poboljšano raspoloženje, jači osećaj prisutnosti, povratak motivacije, osećaj smisla. Tišina – često zanemaren aspekt terapijskog prostora – u ovom kontekstu dobija kliničku vrednost. Kao što je studija iz 2016. pokazala (*Kirste et al.*), dve minute apsolutne tišine dnevno podstiču neurogenezu u hipokampusu, delu mozga ključnom za pamćenje i emocionalnu regulaciju. HBOT sesije, koje traju između 60 i 90 minuta, višestruko premašuju ovaj prag.

Zato možemo reći da HBOT nije samo terapija kiseonikom, već i terapija neurovegetativne homeostaze, introspektivne tišine i emocionalne regulacije.

Mali Princ i pitanje postojanja

Mali Princ nije samo bajka za decu, već filozofska alegorija o suštinskim pitanjima: ljubav, odgovornost, smrt, pripadnost. Dete izvan sveta odraslih simbolizuje autentičnost duha, ranjivost i sposobnost za empatiju. Njegovo putovanje od planete do planete može se posmatrati kao unutrašnja potraga za smislom – slično introspektivnom procesu kroz koji pacijent može prolaziti tokom lečenja.

Citati poput "Samo se srcem dobro vidi" i "Postaješ zauvek odgovoran za ono što si pripitomio" dobijaju novo značenje kada ih čitamo u svetlu odnosa prema telu, bolesti i sopstvenom životu.

Paralelne simbolike: disanje, kapsula, ruža

Disanje: Fiziološki proces u HBO-u i metaforičko disanje u *Malom Princu* kao "udisanje" emocija i mudrosti.

Komora kao kapsula: Zatvoreni prostor regeneracije u HBO terapiji i asteroidi/planete Malog Princa kao izolovani svetovi unutrašnjih značenja.

Ruža: U književnosti ruža simbolizuje ljubav, ranjivost i odgovornost. U medicinskom kontekstu, rana i telo koje se mora negovati – postaju "ruže" kojima se vraćamo.

Zaključak: Medicina kao humanistička praksa

Medicina ne bi smela biti samo nauka o lečenju tela, već i umetnost slušanja, empatije i razumevanja duševnih procesa. *Mali Princ* nas podseća da se najvažnije ne može videti očima – a HBOT, uprkos svom tehnološkom okviru, može postati mesto obnove tog duhovnog vida.

Interdisciplinarno promišljanje, koje povezuje simboliku kiseonika i književnost, otvara nove mogućnosti za razumevanje pacijenta – ne kao kliničkog entiteta, već kao bića koje diše, pita i oseća.

U svetlu savremene psihosomatike, HBOT dobija novu vrednost: ona nije samo terapija za tkivo, već i tiha praksa vraćanja pacijenta sebi. U komori se ne dešava samo regeneracija kože ili kapilara, već i regeneracija osećaja, misli, emocija i sećanja.

Kada *Mali Princ* kaže: "Pustinji je lepo zato što negde u sebi krije bunar", on metaforički osvetljava upravo ono što se događa u HBOT komori: usred tišine, u telu koje je dugo bilo bolesno, pojavljuje se izvor – ne kiseonika, već nove svesti o životu.

Reference

1. Bachelard, G. (1994). *The Poetics of Space* (M. Jolas, Trans.). Beacon Press.
2. Moon, R. E. (2019). *Hyperbaric Oxygen Therapy Indications* (14th ed.). Undersea and Hyperbaric Medical Society.
3. Saint-Exupéry, A. de. (1943). *Le Petit Prince*. Paris: Gallimard.
4. Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. Tavistock Publications.
5. Nilić, T., Petrović, S., & Mladenović, J. (2022). Uloga hiperbarične oksigenoterapije u savremenoj medicini. *Medicinski pregled*, 75(4), 203–210.

JESEN, I ŽIVOT BEZ SMISLA: IZMEĐU HIPERBARIČNOG KISEONIKA I CRNJANSKOG

Sonja Đurić (1), Svetlana Stojkov (2), Vesna Đurić (3), Zoran Jovanović (4), Dušan Đurić (5), Slavica Konević (6), Slađan Stojilkovi (7), Tamara Rudić (7), Tomislav Stantić (8)

1) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 2) FARMACEUTSKI FAKULTET, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU; 3) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 4) DOM ZDRAVLJA – ZDRAVLJE PLUS, ŠABAC; 5) SPECIJALNE BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI I HIPERBARIČNU MEDICINE DUO2MEDIC – ŠABAC; UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 6) SANTE BIOHEMIJA BEOGRAD; 7) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 8) FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU, NOVI SAD

Apstrakt: Ovaj rad razmatra simboliku jeseni kao egzistencijalnog stanja, u korelaciji s terapijskim potencijalom hiperbarične oksigenoterapije (HBOT) i literarnim motivima bezdomnosti i metafizičke izgubljenosti kod Miloša Crnjanskog. Pitanje koje se postavlja glasi: da li savremena medicina, i pored tehnološkog napretka, može dati odgovor na unutrašnje egzistencijalne praznine koje Crnjanski artikuliše kroz poeziju i prozu? Rad koristi interdisciplinarni pristup (medicina – književnost – filozofija) i teži promišljanju celovitog razumevanja zdravlja, gde telo i duh zahtevaju paralelno lečenje.

Ključne reči: jesen, hiperbarična oksigenoterapija, Crnjanski, duhovna bol, medicina i smisao, fenomenologija

Uvod

Jesen je od davnina u književnosti bila sinonim za završetak životnih ciklusa, vreme refleksije i unutrašnjeg usporavanja. U savremenom svetu, obeleženom produženjem životnog veka i napretkom biomedicine, čovekovo suočavanje s fizičkim padom kompenzuje se terapijskim tehnologijama — među kojima je značajno mesto zauzela hiperbarična oksigenoterapija. Ipak, pitanje koje ostaje jeste: da li se duhovni aspekt pada, praznine i gubitka smisla može tretirati istim intenzitetom kao i hronična rana ili ishemijsko tkivo?

Simbolika jeseni: između biološkog i egzistencijalnog

U književnosti, jesen nije samo godišnje doba — ona je ontološki horizont. Jesen podseća na gubitak vitalnosti, na smiraj, ali i na nužnost suočavanja sa sopstvenom konačnošću. U tom kontekstu, ona je simbol egzistencijalne krize, gde se telo i duh nalaze u diskretnom, ali neumitnom opadanju¹.

Crnjanski ovu simboliku sublimira kroz motive *seoba*, *zaborava*, *duhovne izmeštenosti*. Njegovi junaci ne stradaju telesno, već unutrašnje. Kao kod Vuka Isakovića, nostalgija nije samo emocija već dijagnoza — "bol zbog onoga što nikada neće biti vraćeno"².

Hiperbarična oksigenoterapija: tehnologija protiv degeneracije

Hiperbarična oksigenoterapija (HBOT) podrazumeva primenu 100% kiseonika pod povišenim pritiskom (obično 2–2,5 ATA) u zatvorenim komorama, sa ciljem oksigenacije hipoksičnih tkiva³. Terapijski efekti uključuju poboljšanje angiogeneze, smanjenje edema, stimulaciju fibroblasta i baktericidno delovanje kroz stvaranje reaktivnih kiseoničnih vrsta⁴.

U praksi, HBOT se koristi kod hroničnih rana, diabetičnog stopala, oštećenja od zračenja, pa čak i kod psihičkih stanja kao što su posttraumatski stres i depresija, iako su podaci još uvek preliminarни⁵. Međutim, koliko god da deluje na ćelijskom nivou, HBOT ne deluje na *egzistencijalni vakuum*. Ona ne može, kao ni lek, da odgovori na pitanje: "Zašto živeti?" — koje je osnovna linija otpora svakog pacijenta u dugotrajnim terapijskim procesima.

Crnjanski i dijagnoza duha

Crnjanskog ne zanima zdravlje u medicinskom smislu. Njegovi junaci su „raseljeni“ i „bezdomni“ ne zato što boluju, već zato što ne znaju gde pripadaju. Kod njega je bolest vezana za seobu duše iz prostora smisla. Telo je pasivni pratilac te metafizičke migracije. U *Lirici Itake* piše: "Život je bez cilja. Nema svrhe. Ljubav, domovina, Bog – sve su to samo snovi."⁶

Ove reči su dijametralno suprotne optimizmu savremene terapije. Dok lekar u komori gleda saturaciju kiseonika, Crnjanski bi pitao: *Šta ako su tkiva zdrava, a čovek ne zna zašto ustaje ujutru?*

Egzistencijalna medicina: telo, duh, jesen

Integrativna medicina danas teži uključivanju psihosocijalnih i duhovnih aspekata zdravlja. Ipak, klinička praksa često ne nalazi mesto za egzistencijalne simptome: gubitak smisla, krizu identiteta, unutrašnju rezignaciju. Jesen — kao metafora — podseća nas da postoji vreme kad ni lek, ni operacija, ni hiperbarični kiseonik ne mogu pomoći ako duh ne nađe razlog za ozdravljenje.

Pacijent u HBOT komori leži u sterilnom ambijentu, bez reči, okružen zvucima aparata. On možda zaceljuje telesno, ali se ne leči duhovno. Tu Crnjanski postaje ne terapija, već ogledalo. U njegovim rečenicama pacijent pronalazi legitimitet svog bola — ne kao patologije, već kao stanja.

Telo u komori, duh u bekstvu

Savremena medicina, posebno u visoko-tehnološkim segmentima kao što je hiperbarična oksigenoterapija (HBOT), oslanja se na precizno merenje, nadzor i modulaciju fizioloških parametara. U tom okviru, pacijentovo telo se tretira kao objekt intervencije — *locus* biološke disfunkcije koju treba ispraviti. Komora je simbol tog pristupa: zatvoren, kontrolisan ambijent, gde se kiseonik pod povišenim pritiskom aplikuje sa ciljem regeneracije tkiva. No, ono što ostaje van dometa monitora, saturacije i dijagrama jeste duhovni horizont pacijenta — onaj koji se ne leči, već često izmiče.

U HBOT komori, vreme staje. Pacijent ostaje sam sa sopstvenim mislima, bez stimulacije, bez reči, bez dodira. Pritisak je oko njega, ali i u njemu. Telo leži, disciplinovano diše, dok duh — ako nije ugušen — beži. U tom trenutku, nastaje fenomenološka pukotina: telo prima kiseonik, ali duh gubi orijentaciju. Taj paradoks zabeležen je i u egzistencijalnoj psihologiji. Viktor Frankl, lekar i logoterapeut koji je preživeo logore smrti, piše:

„Čovek može podneti gotovo svaku patnju, ako zna zašto pati“⁷.

No, pacijent u komori često ne zna zašto je bolestan, niti da li njegova patnja ima ikakvu svrhu. I tu dolazimo do one tačke gde medicina, čak i kada je uspešna, ne uspeva da zagrlji celinu čoveka. Jer isceljenje nije samo biološka reparacija, već ponovno pronalaženje smisla, čak i u patnji.

Irvine Yalom, američki psihijatar i filozof, govoreći o egzistencijalnoj boli, razlikuje „površinski bol“ koji je vezan za konkretne gubitke, i „dubinski bol“ — koji proizilazi iz suočavanja sa konačnošću, slobodom, izolacijom i besmisлом⁸. Pacijent u HBOT komori je, u tom smislu, izložen oba nivoa. Dok se rane zatvaraju, otvaraju se pitanja:

Ko sam ja sada? Da li imam vrednost ako više ne mogu da radim? Da li će ova rana odraziti i mene iznutra — ožiljak koji niko ne vidi?

Komora tako postaje prostor ontološke liminalnosti: mesto između zdravlja i bolesti, između kontrole i predaje, između znanja i misterije. U tom prostoru, medicina bez filozofije je nedovoljna. Ako čovek ne zna kako da artikuliše patnju, ona postaje besciljna — i tada, ni najbolji lek ne zadovoljava dušu.

Ove dileme u fokusu su i savremene bioetike i palijativne medicine, koje sve više insistiraju na konceptu duhovne boli kao legitimne kategorije. Među pionirima tog pristupa nalazi se *Cicely Saunders*, osnivač palijativnog pokreta, koja je insistirala na konceptu *total pain* — bola koji uključuje fizičku, emocionalnu, socijalnu i duhovnu dimenziju⁹.

U tom smislu, Crnjanski nije klasičan pesnik bola, već svedok egzistencijalnog istrošavanja. Njegova proza nije lekovita, ali jeste dijagnostička. On piše o dušama koje lutaju, o ljudima čija se „seoba“ ne završava fizičkom destinacijom, već traje unutar gubitka orijentira — domovine, identiteta, ljubavi, vere. Crnjanski artikuliše upravo ono što se ne vidi na CT-u ni u krvnim analizama — prazninu smisla koja izjeda iznutra.

Dakle, dok pacijent leži u komori, medicina se bavi njegovim telom, a književnost može da ponudi okvir za razumevanje njegovog duha. To nije stvar „alternativnog lečenja“, već priznanja da čovekova celovitost ne staje na koži. I zato, HBOT bez smisla — ostaje tehnička pomoć, ali ne i isceljenje.

Isceljenje, kako to sugerišu i *Frankl* i *Yalom*, počinje kada pacijent može da sagleda sopstvenu patnju ne kao besmisleni slučaj, već kao deo sopstvene ljudskosti. Komora tada nije više zatvor, već prostor preobražaja. A medicina — ne više samo nauka o telu, već praksa brige za celinu čoveka.

Zaključak

Između savremenog medicinskog pristupa i književnog promišljanja Crnjanskog otvara se prostor dijaloga koji medicina ne bi trebalo da zanemari. HBO terapija je dragoceno sredstvo za regeneraciju tela, ali ne može odgovoriti na pitanja koja postavlja jesen života. Tu počinje uloga umetnosti, filozofije i duhovnosti. Zdravlje, u celovitom smislu, zahteva lečenje čoveka u njegovoj ontološkoj punoći — kao bića koje ne diše samo kiseonik, već i smisao.

Reference

1. Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. Harper & Row. [↵](#)
2. Crnjanski, M. (1929). *Seobe*. SKZ, Beograd. [↵](#)
3. Schottlender N, Gottfried I, Ashery U. (2021) Hyperbaric Oxygen Treatment: Effects on Mitochondrial Function and Oxidative Stress. *Biomolecules*. Dec 3;11(12):1827. [↵](#)
4. Fu Q, Duan R, Sun Y, Li Q. (2022) Hyperbaric oxygen therapy for healthy aging: From mechanisms to therapeutics. *Redox Biol*. Jul;53:102352. [↵](#)
5. De Wolde SD, Hulskes RH, Weenink RP, Hollmann MW, Van Hulst RA. (2021) The Effects of Hyperbaric Oxygenation on Oxidative Stress, Inflammation and Angiogenesis. *Biomolecules*. Aug 14;11(8):1210. [↵](#)
6. Crnjanski, M. (1919). *Lirika Itake*. SKZ. [↵](#)
7. Frankl, V. E. (1984). *Man's Search for Meaning*. Washington Square Press. [↵](#)
8. Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. Basic Books. [↵](#)
9. Saunders, C. (1996). *Into the Valley of the Shadow of Death: A Personal Therapeutic Journey*. BMJ. [↵](#)

OD ZEMLJE ČAROBNJAKA IZ OZA DO HIPERBARIČNE KOMORE: PUTOVANJE KA ZDRAVLJU I RADOSTI

Vesna Đurić (1), Svetlana Stojkov (2), Sonja Đurić (3), Tomislav Stantić (4), Slađan Stojilković (5), Slavica Konević (6), Zoran Jovanović (7), Tamara Rudić (5), Dušan Đurić

1) DOM ZDRAVLJA, ŠABAC; 2) FARMACEUTSKI FAKULTET, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU; 3) UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI; 4) TIMS – FAKULTET ZA SPORT I PSIHOLOGIJU, NOVI SAD; 5) ESENSA D.O.O. BEOGRAD; 6) SANTE BIOHEMIJA BEOGRAD; 7) DOM ZDRAVLJA – ZDRAVLJE PLUS, ŠABAC; 8) SPECIJALNE BOLNICA ZA INTERNE BOLESTI I HIPERBARIČNU MEDICINE DUO2MEDIC – ŠABAC; UNIVERZITET ADRIATIK, FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI

Apstrakt: Ovaj rad ispituje simboličke, psihološke i narativne paralele između bajkovitog putovanja Doroti u *Čarobnjaku iz Oza* i introspektivnog iskustva pacijenta tokom hiperbarične oksigenoterapije (HBOT). Upotrebom hermeneutičkog i psihosomatskog pristupa, rad analizira kako se lečenje ne odvija isključivo na fiziološkom, već i na egzistencijalnom i emocionalnom planu. HBOT komora, kao prostor tišine i izolacije, može postati savremeni pandan Smaragdnom gradu – mesto susreta sa iluzijama, strahovima i potencijalom unutrašnje transformacije. Kroz simboliku disanja, neurohumoralne efekte tišine i integraciju fragmenata ličnosti, rad pokazuje da put ka zdravlju nije linearan proces izlečenja, već povratak celovitosti i smislu. U tom svetlu, Oz i HBOT predstavljaju različite oblike istog unutrašnjeg poziva: da se duh oslobodi, a telo posluša.

Ključne reči: hiperbarična oksigenoterapija, Čarobnjak iz Oza, psihosomatika, introspekcija, simbolika disanja, narativna medicina, neurohumoralni efekti tišine

“Ako ikada budem tražila svoju sreću, neću više gledati dalje od svog dvorišta.”

— Doroti, *Čarobnjak iz Oza*

Uvod: Bajka, bolest i unutrašnji put

Put ka zdravlju nije uvek fizičko kretanje – ponekad je to metafizičko putovanje, duboko lično i psihološki izazovno. U tom smislu, bajka *Čarobnjak iz Oza* i savremena medicinska intervencija kao što je hiperbarična oksigenoterapija mogu se tumačiti kao dva narativa jednog istog procesa: potrage za sobom kroz simboličke pejzaže.

Tornado i dijagnoza: Iznenadni ulazak u "drugi svet"

Kao što tornado uvodi Doroti u Zemlju Oza, tako i bolest naglo prekida poznati ritam svakodnevice. Ulazak u HBOT komoru može biti protumačen kao prelazak u novi ambijent, lišen buke, ali bogat značenjem – ambijent koji podseća na mitološki motiv “tamne šume”, kroz koju junak mora proći da bi postao celovit.

HBOT komora kao neurohumoralna bajka: Tišina, kiseonik i psiha

Hiperbarična komora, na prvi pogled hladan i tehnološki prostor, u svetlu neurohumoralne psihosomatike postaje ambijent simboličke i fiziološke transformacije. Ona je istovremeno aparat i metafora, lečilište i prostor introspektivne bajke u kojoj se neurofiziološki i psihološki procesi prepliću. Pacijent koji ulazi u komoru ulazi, svesno ili ne, u prostor tišine, disanja i povlačenja – svojevrsnu unutrašnju pećinu gde telo i duh mogu ponovo uspostaviti izgubljeni dijalog.

Neurohumoralni pejsaž komore: šta se u telu zapravo događa?

Na molekularnom nivou, HBOT stimuliše niz procesa koji imaju direktan i indirektan uticaj na mentalno zdravlje:

Povećana dostupnost kiseonika poboljšava funkciju mitohondrija i omogućava regeneraciju oštećenih tkiva, uključujući neuronske i glialne strukture.

Smanjenje hipoksije u centralnom nervnom sistemu doprinosi boljoj kogniciji, emocionalnoj stabilnosti i redukciji anksioznosti, naročito kod pacijenata sa hroničnim bolestima.

Regulacija neuroinflamacije kroz inhibiciju proinflamatornih citokina (TNF- α , IL-1 β) može imati značajnu ulogu u tretmanu depresivnih i posttraumatskih stanja.

Povećano lučenje dopamina, serotonina i GABA, posredstvom parasimpatičke aktivacije u tišini i dubokom disanju, stvara neurohemijsku podlogu za osećaj spokoja, nade i smanjenja bola.

U tom smislu, HBOT komora može se metaforički posmatrati kao neurohumoralna bajka – ne kroz fantastične figure, već kroz biohemijske priče koje telo pripoveda samo sebi.

Tišina kao terapijski stimulus

Tišina u komori nije pasivan nedostatak zvuka, već aktivni agens neurološke reorganizacije. Neuroni tišine i disanja ne prestaju govoriti čak ni kada je sve oko pacijenta tiho. Istraživanja pokazuju da u uslovima ritmičnog disanja i senzorne deprivacije dolazi do aktivacije mreža mozga povezanih s introspekcijom, emocionalnom integracijom i osećajem sigurnosti (Josipovic, 2010; Bernardi et al., 2001). U komori, pacijent se nalazi u specifičnom neurohumoralnom miljeu: prisustvo povišenog kiseonika, kontrolisan disajni ritam i odsustvo spoljašnjih stimulansa zajedno stvaraju uslove za regeneraciju ne samo tkiva, već i emotivnog doživljaja sebe. Komora tada prestaje da bude samo terapijski aparat i postaje prostorna metafora unutrašnjeg isceljenja. Za razliku od konstantne kognitivne stimulacije spoljnog sveta, tišina komore omogućava resetovanje senzornog sistema i smanjenje kortizolskih amplituda.

U terapijskoj tišini HBOT sesije, pacijent dolazi u kontakt sa sopstvenim telom na način koji je često zaboravljen u brzini svakodnevice: disanje postaje svesno, a misao usporava. Ovaj neurohumoralni minimalizam stvara uslove za introspektivno pročišćenje, nalik meditativnim praksama istočnih tradicija, ali posredstvom zapadne medicinske tehnologije.

Disanje kao most između tela i psihe

U fokusu HBOT terapije jeste kiseonik, ali taj fiziološki element ima i duboku simboličku i psihološku funkciju. Disanje je jedina autonomna funkcija koju možemo svesno kontrolisati – most između vegetativnog i svesnog, između tela i psihe. Kroz pojačanu oksigenaciju i kontrolisano disanje u komori, pacijent često nesvesno ulazi u stanje parasimpatičke dominacije, koje karakterišu:

usporen rad srca

snižena napetost mišića

osećaj bezbednosti i prisutnosti

Ova stanja se u psihoterapiji često posmatraju kao uslovi za traumatsku obradu, regulaciju afekta i reintegraciju identiteta.

Disanje u komori, dakle, nije samo medicinski protokol – ono je ritual povratka sebi, tiho, ali snažno "da" životu koje se izgovara svakim udisajem.

Kiseonik kao unutrašnji čarobnjak

U paraleli sa *Čarobnjakom iz Oza*, gde se ispostavlja da je "čarobnjak" običan čovek, i u HBOT-u se vidi da lek dolazi ne spolja, već iznutra. Kiseonik nije spoljašnji mag, već aktivator unutrašnjih potencijala tela da zaleći, regeneriše i prepozna vlastitu snagu. Kao što Doroti otkriva da je sve vreme imala moć da se vrati kući, tako i pacijent u HBOT komori shvata da njegovo isceljenje zavisi od unutrašnje odluke da se prepozna i integriše celovito – fizički, emocionalno i duhovno.

Smaragdni grad i razotkrivanje iluzije

Doroti otkriva da "veliki Čarobnjak" nije nadnaravno biće, već čovek. Isto tako, pacijent u komori često uči da se isceljenje ne nalazi izvan – u lekovima ili tehnikama – već u promeni odnosa prema sopstvenom telu i ranjivosti.

Komora, poput Smaradnog grada, razotkriva ono što je bilo prikriveno: stvarni strah, potisnuti gubitak, ali i snagu da se prepozna i oprosti sebi.

Povratak kući: Isceljenje kao integracija

Na kraju svog putovanja, Doroti shvata da je ono što je tražila – već bilo u njoj. Taj uvid je središte svakog puta ka zdravlju: HBOT nije magija, već prostor u kome pacijent može čuti sopstveni unutrašnji glas. A zdravlje se ne meri samo zatvaranjem rane, već ponovnim otvaranjem za život.

Zaključak: Medicina kao narativ, komora kao pripoveda

U vremenu visoke tehnologije, medicina mora da zadrži vezu sa pričom – sa naracijom pacijenta, sa simbolima koji se aktiviraju tokom lečenja, sa bajkama koje nas uče kako da verujemo u promenu. Komora nije čarobni artefakt, ali jeste mesto gde čovek može, bar na tren, pronaći ono što je Doroti tražila: radost povratka sebi.

HBOT komora je ćelija: izolovana, tiha, pod pritiskom – ali i puna potencijala. U njoj, čovek ne prima samo kiseonik, već se izlaže sopstvenoj simbolici ranjivosti, disanja i ćutanja. To nije bajka u klasičnom smislu reči, već bajka zapisana neuropeptidima, tišinom i mikrocirkulacijom – bajka koju telo pripoveda kada mu damo priliku da diše i čuti.

Reference:

1. Baum, L. F. (1900). *The Wonderful Wizard of Oz*. George M. Hill Company.
2. Frankl, V. E. (2006). *Man's Search for Meaning*. Boston: Beacon Press.
3. Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.

-
4. Kirste, I., Nicola, Z., Kronenberg, G., Walker, T. L., Liu, R. C., & Kempermann, G. (2016). Is silence golden? Effects of auditory stimuli and their absence on adult hippocampal neurogenesis. *Brain Structure and Function*, 221(4), 2393–2401.
  5. Moon, R. E. (2019). *Hyperbaric Oxygen Therapy Indications* (14th ed.). Undersea and Hyperbaric Medical Society.
  6. Bernardi, L., Porta, C., & Sleight, P. (2001). Cardiovascular, cerebrovascular, and respiratory changes induced by different types of music in musicians and non-musicians: The importance of silence. *Heart*, 86(4), 445–452. <https://doi.org/10.1136/heart.86.4.445>
  7. Heller, C. H. (2007). Core temperature regulation, fatigue and exercise performance. *Journal of Sports Sciences*, 25(S1), S29–S38. <https://doi.org/10.1080/02640410701348695>
(Napomena: konkretna povezanost disanja i emocionalne regulacije je iz više radova laboratorije Stanford Biobehavioral Group)
  8. Josipovic, Z. (2010). Duality and nonduality in meditation research. *Consciousness and Cognition*, 19(4), 1119–1121. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2010.03.016>
  9. Porges, S. W. (2011). *The polyvagal theory: Neurophysiological foundations of emotions, attachment, communication, and self-regulation*. New York: W. W. Norton & Company.

**PRIJATELJI SIMPOZIJUMA
MEDICINA U UMETNOSTI**

